

“AVUSTURYA’NIN NADASA BIRAKILMIŞ TÜRKİYE YATIRIMLARI” AVUSTURYA BASININDA KAPİTÜLASYONLARIN KALDIRILMASI SÜRECİ VE TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ

“AUSTRIA’S FALLOW INVESTMENTS IN TÜRKİYE” THE PROCESS OF ABOLISHING THE CAPITULATIONS IN THE AUSTRIAN PRESS AND THE TURKISH ECONOMIC CONGRESS

Hakan GÖKPINAR*

Geliş Tarihi/Received:17.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted:03.12.2024

GÖKPINAR, Hakan, (2025), “Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi, Belgi Dergisi, S.29, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2025/1, ss. 109-139.

Öz

Kapitülasyon sisteminin kaldırılmasını kutsal bir ödev olarak gören Jön Türkler, Eylül 1914’te Avusturya Monarşisinin de taraf olduğu kapitülasyonların kaldırıldığını ilan etmişlerdir. Avusturya, Osmanlı Hükümetinin kapitülasyonların kaldırmasına diğer Batılı devletler kadar güçlü bir itirazda bulunmamıştır. Kasım 1914 itibarıyla Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşına dâhil olmasının ardından oluşan doğal siyasi ve askeri ittifak, tarafların ekonomik iş birliklerini de beraberinde getirmiştir. Avusturya Monarşisinin Türkiye coğrafyasındaki ekonomik nüfuzu savaş sürecinde artmışken, 1918 Sonbaharında Osmanlı Monarşisi ile ortak kaderi paylaşmış, her iki monarşi de savaştan mağlubiyet ve büyük toprak kayıplarıyla çekilmişlerdir. Her iki monarşinin ateşkes antlaşmaları imzaladıkları 1918 sonbaharında dahi Avusturya basını ve kamuoyu “Türkiye (Die Türkei)” olarak ifade ettikleri eski müttefiklerinin içinde bulunduğu ekonomik vaziyeti ve I. Dünya Savaşı döneminde elde etmiş oldukları ekonomik nüfuzun akıbeti ve üzerine değerlendirmeler yapmışlardır. Savaş sonrasındaki yeni Türkiye düzeninde dünya savaşında yarım kalmış ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek adına savaş sonrası yatırımları için Türkiye’deki siyasi ve askeri gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Türk ulusunun Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde yürüttüğü askeri ve siyasi bağımsızlık mücadelesinin ekonomik boyutunu da yakından takip eden Avusturya basını, kapitülasyonların kaldırılması ile güçlenecek Türkiye’de, I. Dünya Savaşını genişleterek yeniden uygulamaya koyma çabalarına karşı Türkiye’nin askeri ve siyasi direnişi Lozan Konferansını iki ayrı döneme bölmüştür. Konferansın ara döneminde İzmir’de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresinde alınan kararlar, ekonomik bakımdan tam bağımsızlık iradesinin sembolü olmuştur. Türkiye, ikinci dönem Lozan Konferansında dünya savaşının muzafferlerini mağlup etmiş ve kapitülasyonların kaldırılmasını da sağlayan Lozan Barışı ile Türkiye’yi siyasi ve ekonomik bakımlardan muzaffer bir devlet yapmıştır. Avusturya basınının yakın ilgi gösterdiği Lozan Zaferinin ardından Avusturya ile ekonomik iş birlikleri de yeniden başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avusturya Basını, Kapitülasyonlar, M. Kemal, Türkiye İktisat Kongresi, Lozan Barışı.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, hakangokpinar.31@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-5965-6448>).

Abstract

Considering the abolition of the capitulation system a sacred duty, the Young Turks declared the abolition of the capitulations in September 1914, to which the Austrian Monarchy was also a party. Austria did not object to the abolition of capitulations by the Ottoman government as strongly as other Western states. The natural political and military alliance that emerged after the Ottoman Empire's involvement in World War I in November 1914 also brought about economic cooperation between the parties. While the Austrian Monarchy's economic influence in the Turkish geography increased during the war, it shared a common fate with the Ottoman Monarchy in the fall of 1918, and both monarchies withdrew from the war with defeat and major territorial losses. Even in the autumn of 1918, when both monarchies signed armistice agreements, the Austrian press and public opinion were commenting on the economic situation of their former ally, which they referred to as "Türkiye (Die Türkei)", and the fate of the economic influence they had gained during World War I. In the new post-war Turkish order, they closely followed the political and military developments in Türkiye for their post-war investments in order to continue their economic activities left unfinished during the World War. The Austrian press, which closely followed the economic dimension of the Turkish nation's military and political struggle for independence under the leadership of Mustafa Kemal, Türkiye's military and political resistance against the efforts to reintroduce the World War I by expanding it in Türkiye, which would be strengthened with the abolition of capitulations, divided the Lausanne Conference into two separate periods. The decisions taken at the Turkish Economic Congress organized in Izmir during the interim period of the Conference became the symbol of the will for full economic independence. In the second period of the Lausanne Conference, Türkiye defeated the victors of the World War and made Türkiye a victorious state in political and economic terms with the Lausanne Peace, which also abolished the capitulations. Following the Lausanne Victory, which attracted close attention from the Austrian press, economic cooperation with Austria resumed.

Keywords: *Austrian Press, Capitulations, M. Kemal, Turkish Economic Congress, Peace of Lausanne.*

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

Giriş

Kapitülasyon kelimesi, İtalyanca “*capitolazione*”e dayanan, Latince “*Capitulum*” kelimesinden türemiştir. Savaşlarda bir ordunun bir kale veya şehrin teslim alınması veya bunun için yapılan antlaşmayı ifade etmektedir.¹ Ancak kapitülasyon terimi Türkçedeki anlamlarının yanı sıra yenilen bir devletin “*teslimiyeti*”, “*teslim alınması*” veya “*teslim olması*” anlamlarında “*kapitüle etmek (kapitulieren)*”² ifadesiyle de 19. Ve 20. YY. Almanca kaynaklarda ve basın organlarında sıklıkla kullanılmıştır.

Kapitülasyonlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde “İmtiyazât-ı Atıka” olarak ifade edilmiştir.³ Türkçe kaynaklarda Osmanlı Devleti memleketlerinde, Hristiyan devletlerin vatandaşlarına sürekli veya geçici olarak “*bahşedilen*” ticari, kişisel, siyasi ve adli izinleri ve ayrıcalıkları kapsayan ve Osmanlı Devleti’nin en güçlü olduğu dönemlerde Bâb-ı Âli’nin onay ve yetki vermesiyle yapılan sözleşmelere verilen isimdir.⁴

Büyük devlet olma yolunda, Osmanlı Devleti 1535 yılında Fransa’ya bir takım ekonomik ve adli ayrıcalıklar tanımıştır. Bu ayrıcalıklar yedi defa yenilenmiş ve nihayetinde süresiz hale gelmiştir. Osmanlı dış politikasının siyasi ve ekonomik gereksinimleri doğrultusunda birçok Avrupalı devlete tanınan iktisadi imtiyazların kapsamı, idari ve adli imtiyazların da verilmesiyle kontrolü zorlaşacak kadar çok genişlemiştir.⁵ Avusturya-Macaristan Monarşisine de ilk defa 1567’de tanınmış olan ticari kapitülasyonlar kapsamında, Avusturya, 1615’e kadar ticari etkinliklerini Fransa bayrağı altında sürdürmüştür.⁶ Osmanlı Devleti’nin Avusturya’ya karşı üstünlüğünü kaybettiği 1699 Karlofça Barış Antlaşması ve 1718 Pasarofça Barış ve Ticaret Antlaşması Antlaşmalarıyla Avusturya’ya tanınan iktisadi ayrıcalıkların kapsamı genişlemiş ve bu tarihten itibaren Avusturya bu ayrıcalıkları daha avantajlı bir şekilde kullanabilmiştir. Avusturya’ya tanınan bu haklar, Fransa’ya tanınmış hakları içermiş ve Avusturya’yı olduğu kadar, Avusturya’nın egemenliği altındaki devletlerinde yararlanmalarını sağlamıştır.⁷ Avusturya’ya tanınan ticari imtiyazlar, 1739 Belgrat Antlaşması,⁸ 1784 Senedi ve 1791 Zıştovi antlaşması ile çok daha kapsamlı bir mahiyet almıştır. Böylelikle Avusturya, Fransa ve İngiltere gibi Osmanlı iktisat hayatında egemen bir rol oynamaya çalışmıştır.⁹

¹ Mehmet Emin Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar, Homer Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 2005, S. 13.

² “*Kapitulation*”, “*Kapitulieren*”, Karl Steuerwald, *Deutsch-Türkisches Wörterbuch*, OttoHarrasowitz Verlag, Wiesbaden, 1974, s. 321; <https://www.frieden-fragen.de/lexikon/kapitulation.html#:~:text=Wenn%20in%20einer%20Schlacht%20oder,Kapitulation%20ist%20die%20wei%C3%9Ffe%20Fahne.> (Son Görüntüleme Tarihi: 14.11.2024-14:20).

³ Dilek Temiz Dinç, “Kapitülasyonlar”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1,2; <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kapitulasyonlar/?pdf=3547> (Son Görüntüleme: 25.11.2024-02:41).

⁴ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar, S. 14, 15.

⁵ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar, S. 18-22.

⁶ 1606 Zitvatorok Antlaşmasından sonra Avusturya’ya 1615 ve 1617 yılları arasında Osmanlı egemenliğindeki Doğu Akdeniz limanlarında konsolosluk açma hakkı verilmiştir. Avusturya ile imzalanan bir ticaret antlaşması olan 1628 tarihli “Nemçelü Ahidnamesi” ile de Avusturyalı tüccarlara güvenli bir ticaret imkânı temin edilmiştir. Bu ticari imtiyazlara rağmen Avusturya’nın ticari faaliyetleri diğer Avrupa devletlerinininkine kıyasla 1699’a kadar zayıf kalmıştır. 1699’a kadar Osmanlı Devletinin kendi rızasıyla verdiği kapitülasyonlar iken, Avusturya’ya karşı askeri mağlubiyetlerden sonra zoraki verilen imtiyazlara dönüşmüştür; Uğur Kurtaran, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti İle Avusturya Arasındaki Ticaret Antlaşmaları Ve Yaşanan Değişimler (1718-1791)”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, Aralık 2016, (s. 743-770), S. 765.

⁷ Max Kunke, *Die Kapitulationen der Türkei, deren Aufhebung und die neuen deutsch-türkischen Rechtsverträge*, J. Schweitzer Verlag, München-Berlin-Leipzig, 1918, S. 61, 65.

⁸ Kunke, *Die Kapitulationen der Türkei...*, S. 66.

⁹ Kurtaran, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti İle Avusturya...”, S. 763.

18. YY'da Sanayi Devrimi ile gelişen Avrupa ekonomisi, iktisadi kapitülasyonlar başta olmak üzere siyasi ve adli imtiyazları Osmanlı Devleti aleyhine hammadde ve pazar tedarikinde bir sömürü aracı olarak kullanmıştır.¹⁰ Bu çerçevede kapitülasyonlar, jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle, Osmanlı Devletinin devlet gelirlerini azaltan; ekonomik, siyasi ve idari yapısını ve tam egemenlik haklarını temelden sarsan ve zincirlere vurarak bağımsız hareket kabiliyetini kısıtlayan bir tehdit unsuru olmuştur.¹¹ Tarihçi H. L. Kieser'in "Yeni Türkiye'nin Ön Savaşçıları" olarak nitelendirdiği Jön Türkler,¹² 1908'de II. Meşrutiyetin ilanını sağladıktan sonra yaptıkları reformlarla Avrupa devletlerinin rızasını kazanıp uzlaşmacı bir şekilde onları kapitülasyon kazanımlarından vaz geçirmeyi öncelikli bir hedef olarak belirlemişlerdir.¹³ Bu hususta Avusturya-Macaristan ile siyasi ve ekonomik ilişkiler bağlamında Türk Hükümeti, ilk somut adımı, Bosna-Hersek'in 1908'de Avusturya tarafından ilhaki döneminde atmıştır. Bosna-Hersek'i geri almak için uluslararası atmosferin uygun olmadığı bu dönemde 1909'da Avusturya ile imzalanmak zorunda kalınan protokole kapitülasyonlara ilişkin bir madde eklenmiştir. Bu Protokole göre Avusturya, diğer devletlerin de kabul etmeleri halinde Türkiye'nin kapitülasyonları kaldırma gayretlerini uluslararası platformlarda desteklemeyi taahhüt etmiştir.¹⁴

Kapitülasyonların kaldırılmasını bir kutsal vazife olarak benimsemiş olan Jön Türklerin İttihat ve Terakki kolu,¹⁵ Avrupa devletlerine verilmiş bütün imtiyazların Türkiye tarafından verilmiş olduğunu ve hukuki bakımdan tek taraflı olarak kaldırılabilceği görüşünü savunmuştur.¹⁶ Bu kutsal hedefi gerçekleştirmek için, İttihat ve Terakki'nin Eylül 1914'te 1 Ekim 1914'ten itibaren geçerli olmak üzere, kapitülasyonların kaldırıldığını ilan etmiştir. Bu karara Avusturya-Macaristan da Almanya ile birlikte itilaf devletleri kadar itiraz edince, kendisine 1909 Protokolünün 8. Maddesi hatırlatılmıştır.¹⁷ Kapitülasyon sözleşmelerinin tarafı olan Batılı devletler, kapitülasyon sözleşmelerinin çift taraflı ve karşılıklılık esasına dayandığını iddia etseler de¹⁸ sadece Osmanlı Devleti'nin sunduğu tek taraflı birer sözleşme, izin ve güvence belgeleriydiler. Bunun somut kanıtlarından bir tanesi, Fransa'ya verilen ayrıcalıklarda Fransa yurttaşlarına tanınan ayrıcalıkların Osmanlı yurttaşlarına verilmemiş olmasıdır. Kapitülasyonlar karşılıklılık ve eşitlik esasına dayansalardı, aynı imtiyazların Osmanlı yurttaşlarına da verilmesi gerekirdi.¹⁹ Avusturya-Macaristan, dönemin siyasi koşulları altında kapitülasyonların kaldırılmasına 1917'ye kadar dönemin siyasi, askeri ve ekonomik koşulları altında kayda değer bir itirazda bulunmamıştır,²⁰ 1916'dan itibaren de Türkiye'de önemli derecede güçlü bir ekonomik nüfuz kazanmıştır.²¹ Ocak 1917'de Almanya ile imzalanan antlaşmanın gizli maddesine "...diğer devletlerin de tanınmaları..." koşulu eklenmekle birlikte Almanya kapitülasyonların kaldırılmasını kabul

¹⁰ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 14, 22.

¹¹ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 30.

¹² Hans-Lukas Kieser, Vorkämpfer der "Neuen Türkei": *Revolutionäre Bildungseliten am Genfersee (1870-1939)*, Chronos Verlag, Zürich, 2005, S. 96.

¹³ Feroz Ahmad, "Osmanlı İmparatorluğunun Sonu", Kent, Marien (Ed.) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Ve Büyük Güçler*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2013, (s. 19-56), S. 33.

¹⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Ankara, 1992, S. 307.

¹⁵ Toprak, Zafer, (1908), *Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, S. 381, 388.

¹⁶ Max Kunke, *Die Kapitulationen der Türkei...*, S 135-137.

¹⁷ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 160.

¹⁸ Max Kunke, *Die Kapitulationen der Türkei...*, S. 137, 138.

¹⁹ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 14, 15.

²⁰ Karbi, Bilge, (2021) *Gölgedeki İttifak: Harb-i Umumi'de Osmanlı-Habsburg İktisadi İlişkileri*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, 2021, S. 92.

²¹ Karbi, Bilge, (2017), "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na İktisadi-Askeri Nüfuzu (1914-1918)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 13, Sayı 25 (Bahar), s. 119, 120, 137-147.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

etmiştir. Avusturya-Macaristan ise bu hususta direnmiştir. Avusturya-Macaristan’ın direnmesi, gizli antlaşmanın koşulunun yerine gelmesinin önünde bir engeldi. Dolayısıyla Almanya, Avusturya-Macaristan’ın direnişi sayesinde eski avantajlarını yeniden kazanabilmek için açık bir kapıya sahip olduğunu değerlendirmiştir.²² Daha sonra Bolşevik Rusya da 3 Mart 1908 Brest-Litowsk Antlaşması ile kapitülasyonların varlığını geçersiz saydığını onaylamıştır. Bolşevik Rusya ile diğer İttifak Devletleri gibi Avusturya-Macaristan da Brest-Litowsk antlaşmasını imzaladıktan sonra, kapitülasyonların kaldırıldığını kabul ettiğini taahhüt eden antlaşmayı Osmanlı Devleti ile 12 Mart 1918’de imzalamıştır. Bu suretle Jön Türklerin İttihat ve Terakki kolu kutsal hedef addettikleri kapitülasyonların kaldırılması hususunda büyük bir aşama kaydetmişlerdir.²³ Bu başarıyla paralel olarak, kapitülasyonların karşılıklılık esasına dayanmadığı ve Osmanlı Devleti’nin “bahsettiği” tek taraflı ayrıcalıklar olduğu ve tek taraflı olarak kaldırılabilceği bir hukukçu olan Mahmut Esat (Bozkurt)’ın İsviçre’de hazırladığı doktora teziyle de belgelenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Adalet Bakanı olarak da görev yapacak olan Mahmut Esat (Bozkurt) bu akademik çalışmasında, Osmanlı Devleti’nin tanımış olduğu bütün kapitülasyonları karşılaştırmalı olarak incelemiş, Osmanlı Devleti’nin kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırabileceğini ispatlamıştır²⁴.

I. Dünya Savaşı sonrasında diğer yandan Almanya ve Osmanlı Devleti ile birlikte alınmış yenilgiyle yaşanan toprak kayıpları, iktisadi ve idari yapısal sorunları beraberinde getirmiştir.²⁵ 1918’den önce başlamış olan ve 1919 itibarıyla artarak devam eden İtilaf Devletlerine karşı Alman-Avusturya milliyetçiliği ve doğal karşıtıkları Avusturya basınının etnik, dini ve iktisadi siyasi yaklaşım tercihlerine de yansımıştır.²⁶ Avusturya basını, Avusturya’da Cumhuriyet rejiminin pekiştirilmeye çalışıldığı bu dönemde Monarşi dönemine nazaran daha demokratik bir atmosferde yayın yapabilmıştır.²⁷

Türkiye’de kapitülasyonların kaldırılma sürecini Avusturya kamuoyunun bakış açısıyla aydınlatmak için yararlandığımız gazetelerin bir kısmı ulusal ölçekte ve bir kısmı da bölgesel ölçekte yayınlanan gazetelerdi. Bu gazetelerin bazılarının siyasi yaklaşımlar birbirlerinden farklı ve bazılarının ise ortaktı.²⁸ Avusturya’nın ulusal ölçekteki gazetelerinden Arbeiter Zeitung, Avusturya’nın Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin yayın organıydı.²⁹ Deutsches Volksblatt, Avusturya’nın en köklü ve geleneksel gazetelerindendi, Alman milliyetçisi, muhafazakâr, Yahudi ve Siyonizm karşıtıydı.³⁰ Illustrierte Kronen Zeitung siyasi ideoloji

²² Bridge, F.R (2013), “Habsburg Monarşisi Ve Osmanlı İmparatorluğu”, Kent, Marien (Ed.) (2013), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu Ve Büyük Güçler*, Alfa Yayınları, İstanbul, (s. 57-88), S. 84.

²³ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 160-162.

²⁴ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 14, 15.

²⁵ Kerekes L.; Kerekes, J.(1975) “Wirtschaftliche und soziale Lage Österreichs nach dem Zerfall der Doppelmonarchie”, *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* , Vol. 21, No. 3/4, s. (349-363), S. 355-360.

²⁶ Whiteside, Andrew G. (1961) “ Nationaler Sozialismus in Österreich vor 1918”, *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, 9. Jhg. Heft 4, Oktober, 1961, (s. 349-363), S. 351-355.

²⁷ “Der Österreichische Tagespresse- Daten und Analysen”, https://www.oew.ac.at/cmc/hyppress/per_02.htm#:~:text=Die%20Gesamtauflage%20der%20C3%B6sterreichischen%20Tagespresse,Journalisten%2C%20ver%3%A4nderten%20diese%20Strukturen%20nachhaltig. (Son Görüntüleme: 26.11.2024-16:32).

²⁸ Gabriele Melischek,; Josef Seethaler (2019), “Die österreichische Tagespresse der Ersten Republik”, in: Mathias Karmasin, Christian Oggolder (Hrsg.), *Österreichische Mediengeschichte*, Bd. 2: Von Massenmedien zu sozialen Medien (1918 bis heute) Springer Verlag, Wiesbaden, 2019,(s. 37-60), S. 15-17.

²⁹ Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 19.; “Arbeiter Zeitung”, 10 Jahre Wien Geschichte Wiki-Ein Service der Stadt Wien, <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Arbeiterzeitung> (Son Görüntüleme: 24.11.2024-14:14).

³⁰ “Deutsches Volksblatt”, 10 Jahre Wien Geschichte Wiki-Ein Service der Stadt Wien, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Deutsches_Volksblatt, (Son Görüntüleme: 24.11.2024-14:26).

gütmeyen “bağımsız devletin bağımsız yurttaşı” sloganıyla yayın yapan kitlesel bir yayın organıydı.³¹ En köklü gazetelerden olan Neue Freie Presse Viyana’nın Siyonist-Yahudi sermayesinin yayın organı olup demokratik ve faşizm karşıtı liberal bir yayın politikası gütmüştür.³² Wiener Zeitung Avusturya’nın Viyana merkezli resmi yayın organları arasında yer almıştır 1919’a kadar Avusturya’nın resmi yayın organlarından biriyken 1919 itibarıyla Yahudi Milli Partisi’nin görüşlerini savunan bir yayın politikası gütmüştür.³³ Neue Freie Presse ve Wiener Zeitung, Yahudi-Siyonist karşıtı Nasyonsosyalistlerin 1933’ten itibaren güçlenmeleri ve uyguladıkları baskı nedeniyle yayın hayatlarını sonlandırmak zorunda kalmışlardır.³⁴ Neues Wiener Journal ise sosyal yaşam, kültür sanat ağırlıklı konuları işleyen ve siyasi bakımdan tarafsız olarak nitelendirilse de liberal eğilimli olan Avusturya’nın köklü gazetelerindendi.³⁵ Ostdeutsche Rundschau Alman ulusalcı bir çizgide yayınlar yapmıştır. Reichspost gazetesi, Hristiyan Sosyal Parti’nin görüşlerini savunan bir yayın anlayışı gütmüş³⁶ ve Wiener Montags Journal siyasi bakımdan bağımsız bir yayın anlayışı benimsemiştir.³⁷

Avusturya gazetelerinin büyük bir çoğunluğu bölgeseldi ve genellikle buldukları eyaletin veya şehrin adını taşıyan gazetelerdi. Bu gazetelerin de yayın politikalarına yansıyan siyasi yaklaşımları birbirinden farklıydı. Bunlard; Allgemeiner Tiroler Anzeiger Tirol bölgesinde günlük periyodlarla yayınlanan Hristiyan sosyal demokrat bir yayın politikası benimsemiştir. Böhmerwald Volksbote gazetesi, Avusturya’nın haftalık periyodlarla Güney Böhmen bölgesinde yayınlanan sosyal demokrat çizgideki bölgesel bir gazetedir; Neues Grazer Tagblatt, Steirmark-Graz bölgesinde yayınlanmış, Alman ulusalcı ve Nasyonsosyalist bir yayın politikası gütmüştür. Innbrucker Nachrichten, Tirol bölgesinde yayınlanmış ve Alman milliyetçi-nasyonsosyalist bir yayın politikası gütmüştür. Kärnten bölgesinde yayınlanan Kärntner Tagblatt, Hristiyan Demokrat bir yayın politikası gütmüştür. Klagenfurt gazetesi, Kärnten bölgesinin partiler üstü bağımsız bir gazetesi idi ve devletin resmi yayın organları arasındaydı. Linzer Tages-Post Alman milliyetçisi ve sonraları nasyonal sosyalist bir görüşte olup Linz bölgesinde yayınlanmaktaydı.³⁸ Marburger Zeitung, 1920’lerin sonlarına kadar bağımsız bir yayın organı olup 1930’lar itibarıyla Nasyonsosyalizm’in sözcülüğünü yapan Marburg- bölgesi bir gazetedir.³⁹ Mühlviertler Nachrichten, Mühlviertle bölgesinde haftalık periyodlarla yayınlanan Katolik Hristiyan muhafazakâr bir yayın anlayışı olan bir gazetedir.⁴⁰ Neues Grazer Tagblatt, Graz bölgesinde yayınlanan bu gazete, nasyonal sosyalist siyasi bir yayın anlayışı vardır ve Vorarlberger Tagblatt, Vorarlberg-Bregenz bölgesinde yayınlanmış Nasyonsosyalist bir yayın anlayışı olan bir gazetedir.⁴¹

³¹ Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 23, 30.

³² “Neue Freie Presse”, <https://www.diepresse.com/9724/die-neue-freie-presse-das-weltblatt-der-donaumonarchie> Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 31.; “Neue Freie Presse”, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Neue_Freie_Presse (Son Görüntüleme: 26.11.2024-10:18).

³³ Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 15, 31, 32.

³⁴ “Geschichte der Presse-Teil 2: Die Neue Freie Presse-das Weltblatt der Donaumonarchie”, <https://www.diepresse.com/9724/die-neue-freie-presse-das-weltblatt-der-donaumonarchie> (Son Görüntüleme: 26.11.2024-10:57); “Pressewesen”, *10 Jahre Wien Geschichte Wiki-Ein Service der Stadt Wien*, <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Pressewesen> (Son Görüntüleme: 26.11.2024-10:55).

³⁵ “Neues Wiener Journal”, *Wien Geschichte Wiki, Ein Service Stadt Wien*, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Neues_Wiener_Journal (Son Görüntüleme: 24.11.2024-16:10).

³⁶ Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 15, 22, 31.

³⁷ https://www.karl-may-wiki.de/index.php/Wiener_Montags-Journal (Son Görüntüleme: 25.11.2024-17:38).

³⁸ Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 33-35.

³⁹ “Marburger Zeitung”, https://de.wikipedia.org/wiki/Marburger_Zeitung.

⁴⁰ “Mühlviertler Nachrichten”, https://de.wikipedia.org/wiki/M%C3%BChlviertler_Nachrichten.

⁴¹ Melischek, Seethaler, “Die österreichische Tagespresse...”, S. 34, 35.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

Avusturya’nın ekonomik menfaatleri çerçevesinde Türkiye’de kapitülasyonların kaldırılmasının siyasi, askeri ve iktisadi sürecini takip etmek üzere, *Neue Freie Presse* ve *Linzer Tages-Post* örneğinde olduğu gibi, Avusturya gazetelerinden bir kısmı İstanbul’a olduğu gibi, Türkiye ile ilgili görüşmelerin yapıldığı Avrupa merkezlerine muhabirler görevlendirmişlerdir.⁴²

A. Ateşkes Döneminde Türkiye’nin Ekonomik Durumu ve Savaş Sonrası Avusturya Ekonomik Çıkarları Üzerine Düşünceler (Ekim 1918-Ağustos 1919)

1. Avusturya Basınında Mondros Ateşkesi ile Türkiye’nin Kapitüle Edilmesi

Klagenfurt gazetesi 23 Kasım 1918 tarihli “Türkiye Hakkında Ekonomik Malumat” başlıklı makalesinde, Osmanlı’nın kapitülasyonlar sisteminin 16. YY’dan itibaren güttüğü siyasi ve ekonomik menfaatlerin aksine, 19. ve 20 YY’da günden güne eskiyen Osmanlı Devlet yapısını ve ekonomik sistemini zincirlere vurmuş olduğuna dikkat çekmiştir. Gazete, bütün bunların Osmanlı ekonomisini ve hatta siyasetini Avrupa’nın belirlediği ekonomik ve siyasi sisteme bağımlı hale getirmiş olduğunu değerlendirmesini yapmıştır.⁴³

Hatta ilgili günlerde, *Böhmerwald Volksbote* gazetesi, “Türk Hükümeti Kapitülasyonları Kaldırıyor” başlıklı haber analizinde; kapitülasyonların Fransa ve İngiltere tarafından suiistimal edildiğini ve bu imtiyazların Türkiye’nin hem ekonomik hem de siyasi gelişimine engel teşkil ettiğine ilişkin bir değerlendirme yapmıştır. Türkiye’nin çöküşünden medet uman Fransa ve İngiltere’nin Türkiye’nin işlerine karışmak ve yapılmaya çalışılan reformlardan olumlu sonuç alınmasını engellemek için kapitülasyonları bir araç olarak kullandıklarını belirtmiştir. Gazete, kapitülasyonların kaldırılmasından Avusturya’nın bir kaybı olmayacağı, bilakis kazanım elde edeceği değerlendirmesini müteakip şekilde aktarmıştır:

“...Kapitülasyonların kaldırılması Türkiye’nin güçlenmesinin ve dâhili olarak da iyileşmesinin bir göstergesidir. Bu kapitülasyon antlaşmalarında Avusturya-Macaristan’ın da bir payı var. Fakat bizim ülkemiz Türkiye ile çok daha iyi ilişkilere sahip olduğundan ve Türkiye’nin güçlenmesi de Avusturya’nın çıkarına olacağından kapitülasyonların kaldırılmasına itiraz etmesine de gerek yoktur... Kapitülasyonların kaldırılması daha çok Fransa’nın girişimlerini hedef almaktadır...”⁴⁴

Ekim 1914’e kadar uygulanmış olan ve I.Dünya Savaşı döneminde kesintiye uğrayan kapitülasyonlara ilişkin olarak; Mondros Mütarekesi’nden bir gün önce 29 Ekim 1918’de⁴⁵ ve mütarekenin imzalanmasından üç gün sonra,⁴⁶ *Deutsches Volksblatt*,⁴⁷ “Türkiye’nin Kapitülasyonu” başlığıyla, Türkiye’nin hem siyasi ve askeri bakımdan teslim alındığını hem de kapitülasyonların yeniden uygulanmaya başlamasıyla iktisadi bakımdan yeniden boyunduruk altına alındığını ifade etmişlerdir. Avusturya’nın St. Germain ve Macaristan’ın Triyanon antlaşmaları ile İtilaf Devletleri tarafından boyunduruk altına alınmaları

⁴² Bilge Karbi, “Avusturya Perspektifinden Lozan Barış Antlaşması”, 100. Yılında Lozan Barış Antlaşması, Yay. Haz. Emin Alp Malkoç, İBB Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2023, (s. 970-989), S. 971.

⁴³ “Wirtschaftliches über die Türkei”, *Klagenfurter Zeitung*, 23 Kasım 1918, S. 2, 3.

⁴⁴ “Die türkische Regierung hebt die Kapitulationen auf-Konstantinopel”, *Böhmerwald Volksbote*, 13 Eylül 1914, S. 2.

⁴⁵ “Die Kapitulation der Türkei”, *Arbeiter-Zeitung-Morgenblatt*, 29 Ekim 1918, S. 1.

⁴⁶ “Deutsches Volksblatt”, *Wien Geschichte Wiki-Ein Service der Stadt Wien*, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Deutsches_Volksblatt, (Son Görüntüleme: 24.11.2024-14:26).

⁴⁷ “Die Kapitulation der Türkei”, *Deutsches Volksblatt*, 2 Kasım 1918, S. 4.

manasında “kapitule edilmelerini”⁴⁸ haber vermiştir. *Neues Grazer Tagblatt* gazetesi, Almanya’nın 28 Haziran 1919’da imzaladığı Versay Barışı ile boyunduruk altına alındığını ve olağanüstü kapitülasyonlara maruz kaldığını bildirmiş ve savaş sonrası kapitülasyonlar hususunda “yabancı bir bürokratin” demecine yer vermiştir. Demecinin içeriğinden Bolşevik olduğu anlaşılan bu “yabancı bürokratin” Versay Barışı’ndaki kapitülasyonları Türkiye’nin on yıllardır mustarip olduğu kapitülasyonlarla kıyaslayan değerlendirmesi, kapitülasyonların Türkiye açısından vahametini ve yabancı kamuoyundaki algısını yansıtmaları bakımından dikkate değerdir: “...Versay Barışı Almanya için savaş öncesinde Osmanlı İmparatorluğu’nun kapitülasyonlarıyla aynı anlamı taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi kapitülasyonlar ve kamu borçları nedeniyle sadece gölge olarak var olacaktır...”⁴⁹.

2. Türkiye’nin Ekonomik Durumu

Türkiye, I.Dünya Savaşı’nın başladığı 1914’ten savaş sonuna kadar yüksek enflasyon altında ezilmekteydi. Savaşın mağlubiyetle sona erdiği günlerde enflasyon değerleri daha da vahim bir seviyeye yükselmiştir.⁵⁰ Türkiye’nin savaşın sosyal ve ekonomik enkazının altında ezildiği günlerde, 30 Ekim 1918’de İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanmış olan Mondros Ateşkes Antlaşması iktisadi ve finansal iki ayrı madde de içermekteydi. İtilaf devletleri; ateşkesin 13. Maddesiyle Türkiye’deki, denizciliğe, askerliğe ve ticarete ilişkin her türlü gerci kendi tekeline almıştır. 14. Madde ile de Türkiye topraklarında elde edilen akaryakıt, kömür ve deniz gereçlerinin fazlasının Türkiye tarafından 3. ülkelere ihracatını yasaklamıştır. Ateşkes koşullarında, İtilaf Devletleri tarafından belirlenmiş bir finans, maliye veya para politikası komisyonu henüz yokken,⁵¹ İstanbul’daki işgal yönetimi keyfi fiyat artışları ve karaborsacılık yaparak hâlihazırda salgın hastalıklarla boğuşan halka bir de iktisadi zulüm uygulamıştır. İstanbul örneğindeki bu acı manzara, Avusturya basınında da gündem olmuştur. 18 Aralık 1919’da *Neues Wiener Journal*, “Fiyat Spekülatörlerinin Cenneti” başlıklı haber analizinde, Mondros Ateşkesi ile fiilen işgal altındaki İstanbul’da halkın temel ihtiyaçlarını karşılamayı organize edecek bir Türk Hükümetinin dahi var olmadığına dikkat çekmiştir. 1914’te kaldırılan Kapitülasyonların Mondros Ateşkesi ile yeniden uygulamaya konulmasını fırsata çeviren işgal güçlerinin ve tarafsız devletlerin tüccarları ve simsarlarının temel gıda maddelerinde dahi keyfi fiyat artışları yaptıklarını bildirmiştir. Gıda ürünü stoklarında herhangi bir sıkıntı olmamasına rağmen, işgal yönetiminin keyfi ve kasıtlı fiyat artışları yüzünden İstanbul’un, Viyana ve Budapeşte’den daha pahalı bir şehre “Fiyat Spekülatörlerinin Cenneti”ne dönüştüğünü belirtmiştir. Bu bağlamda İstanbul’da ekonomik bakımdan da İtilaf Devletlerinin “Karaborsa Diktatörlüğü” yaptıklarını vurgulamıştır.⁵²

3. Avusturya’nın “Nadastaki Türkiye Yatırımları” Üzerine İktisadi Perspektifler (Kasım 1918- Ağustos 1919)

1916’dan 1918’e kadar Türkiye’de önemli derecede iktisadi yatırım yapmış olan eski müttefik Avusturya’da kamuoyu, savaş sonrasında bu yatırımlarının geri kazanımları ve arttırılarak geliştirilmesi yolunda düşüncelere girmiştir. Bu hususta *Klagenfurt* gazetesi,

⁴⁸ Rudolf Breitscheid, “Alldeutsche Dokumente”, *Arbeiterwille*, 11 Ekim 1919, S. 3.

⁴⁹ “Deutschlands traurige Zukunft”, *Neues Grazer Tagblatt-Morgen*, 14 Aralık 1919, S. 1.

⁵⁰ Ecem Doygun, “Enflasyon Gölgesinde İstanbul 1914-1921”, *CTAD*, Yıl 18, Sayı 36 (Güz 2022), (s. 729-744). S. 737-741.

⁵¹ Merve Avcı “Mondros Ateşkes Antlaşması’nın Türk Tarihi Açısından Tarihsel Önemi Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 105, Haziran (2020), (s. 422-435), S. 426-428.

⁵² “Das Paradies der Preistreiber”, *Neues Wiener Journal*, 18 Aralık 1919, S. 13, 14.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

“Türkiye Hakkında Ekonomik Malumat” başlıklı makalesinde Avusturya’nın Türkiye’ye yönelik ekonomik perspektiflerine ilişkin değerlendirmeler de yapmıştır. Gazete, Avusturya Hükümetine ve yatırımcılarına savaş sonrası bu dönemde hissedilir düzeydeki hammadde eksikliğinin giderilebilmesi için harekete geçmesini tavsiye etmiştir. Endüstrileşme kriterleri açısından yeterli düzeyde olmayan Türkiye’nin kendi ham maddelerini işleyemeyeceğine dikkat çeken gazete, savaştan önce Avusturya-Macaristan’ın erişebildiği hammadde kaynaklarına savaşın yeni bittiği bu şartlar altında Avusturya’nın hızlı bir erişimi mümkün olmayacağından, Türkiye’nin mevcut stoklarından istifade etmesini telkin etmiştir. Avusturya-Macaristan Monarşisinden kopan Macaristan’ın bundan sonra Türkiye’deki kendi varlıklarını bizzat işlemek isteyeceğinden, Avusturya’nın Türkiye’deki ticari çıkarlarını ancak kendi sermayesi ile yatırım yapıp iş yürütmesiyle yeniden kazanabileceğini ifade etmiştir. Türkiye ile ticari ilişkileri geliştirmesi için Avusturyalı yetkililerin ve sermaye çevrelerinin, gayretli olmayı sürdürmesini telkin eden gazete, Türkiye ile Avusturya arasında imzalanacak bir ticaret antlaşmasının da Türkiye’yi Avusturya’ya daha da yaklaştıracak ve Avusturya ticaretine yeni yollar açacağını öngören gazete, bunun da Avusturya ekonomi çevrelerinin çeviklik ve girişimcilik zekâlarına bağlı olduğunu belirtmiştir. Gazete ayrıca, Avusturyalı iş insanlarına, özel girişimcilerin inisiyatif olarak kendi yollarını açmamaları halinde Avusturya siyaset mekanizmasının tek başına bir destek sağlamayacağı uyarısında bulunmuştur.⁵³

Avusturya’nın İtilaf Devletleri ile barış antlaşması hazırlıkları yaptığı günlerde, aylık periyodlarla yayınlanan Viyana İnşaat Endüstri Gazetesi ise Ağustos 1919’da, “Türkiye’deki Ekonomik Görünüm”ü mercek altına almıştır. Sivil mühendis Fritz Bergwald kaleme aldığı makalede, Türkiye’de I. Dünya Savaşına kadar var olan Fransız kültürel ve ekonomik nüfuzunun yerini savaş yıllarında Alman firmalarının da katıldıkları propaganda sayesinde, Avusturya ve Almanya’nın almış olduğunu anımsatmıştır. Savaşın kaybedenlerinden olmasına rağmen, Avusturya’nın nüfuzunun bu sayede varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir. Fritz Bergwald, Türkiye için barış koşullarının henüz belli olmadığı bu dönemde Avusturya-Macaristan ve Almanya’nın savaş dönemindeki ihracat endüstrisinin ve kültürel çalışmalarının savaşın henüz sonlandığı bu dönemde nadasta oldukları yorumunu yapmıştır:

“...Türkiye’de nadasa bırakılmış çok sayıda hazine, yoğun bir şekilde işlenmesi koşuluyla Türk İmparatorluğuna büyük bir ekonomik sıçrama olanağını garanti etmektedir. Elbette ki her şey, önümüzdeki barışın nasıl görüneceğine bağlıdır. Fakat burada, ekonomik geleceği birlikte Alman Avusturyalı kardeşlerimizle çalışmak hususunda umudun yitirilmemesi de rol oynamaktadır. İhracat endüstrisi yeni pazarlar arayışındadır. İhracat endüstrisi, Türkiye’de nadasa bırakılmış değerlerin bilinciyle muhtemelen kurulacak olan Milletler Cemiyeti’nde barışçıl kültür faaliyetlerine yeniden başlayacaktır...” Bu ifadeleriyle Fritz Bergwald, Avusturyalı sermaye çevrelerini Türkiye’deki ekonomik gelecek perspektifleri konusunda cesaretlendirmeye çalışmıştır.⁵⁴

⁵³ “Wirtschaftliches über die Türkei”, *Klagenfurter Zeitung*, 23 Kasım 1918, S. 3.

⁵⁴ “Die wirtschaftlichen Aussichten in der Türkei-Der Stand vor dem Kriege und während des Krieges-die Aussichten für die Zukunft”, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Ağustos 1919, Nr. 11, S. 87, 88.

B. Bağımsızlık Savaşında Kapitülasyonların Kaldırılması Üzerine Değerlendirmeler (Ağustos 1919-Ekim 1922)

1. Sevr Barışına Kadar Kapitülasyonlar (Ağustos 1919-Mayıs 1920)

Avusturya'dan farklı olarak Türkiye'de kapitülasyonlara karşı kararların alındığı kongreler düzenlenerek siyasi ve iktisadi mücadeleler verilmiştir. Türk ulusal mücadelesinde, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen Erzurum Kongresi'nde "...Hristiyan milletlere siyasi egemenliğimizi ve tabii dengemizi bozucu ayrıcalıklar verilemez." ifadeleriyle kapitülasyonların tümünden reddedildiği kararlı bir tutumla ifade edilmiştir.⁵⁵ Erzurum Kongresi kararları 9 Ağustos 1919'da *Innsbrucker Nachrichten* tarafından "Türkiye'deki Siyasi Koşullar" başlığı altında verilmiştir. Bu haberde, Anadolu'daki milli direnişçilerin İstanbul Hükümetinin imzalamış oldukları antlaşmaların hiçbirini tanımadıkları bilgisi aktarılmıştır.⁵⁶ Aynı gün, *Allgemeiner Tiroler Anzeiger*, Anadolu'da Türklerin siyasi ve askeri olarak "kapitule" edilmelerine ve yabancılara her türlü siyasi, kültürel ve ekonomik ayrıcalığa karşı, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde tam bağımsızlık mücadelesi başlattıklarını haber vermiştir. "Türkiye'de İtilaf Karşısı Propaganda" başlıklı haberinde gazete, önderliğini Mustafa Kemal Paşa ve İttihatçıların yaptıkları İtilaf Devletleri karşısı ve yerli işbirlikçisi Damat Ferit Paşa karşısı propaganda yapan bir Türk ulusal hareketinin başladığını bildirmiştir.⁵⁷ Erzurum Kongresi kararları 4-11 Eylül 1919'da gerçekleştirilen Sivas Kongresi'nde de yinelenmiş; siyasi, hukuki, mali alanlarda Türkiye'nin gelişimini engelleyici sınırlamalara karşı olunduğu yeniden vurgulanmış ve kapitülasyonları kapsayan her türlü karar reddedilmiştir.⁵⁸ 10 Eylül 1919'da *Neues Grazer Morgenblatt*, hem Erzurum hem de Sivas Kongrelerine atıfta bulunmuş, Türk iktisadi ve siyasi mücadelesini, "Anadolulular İtilafılara Karşı" başlığıyla vermiştir. Anadolu'daki Türk milliyetçilerinin İstanbul Hükümeti'nin ve İtilaf Devletlerinin Türk ulusunu boyunduruk altına almaya çalışan ekonomik ve siyasi kararlarını reddeden birer ultimatom yayınladıklarını bildirmiştir.⁵⁹

Avusturya'nın savaş sonrası ekonomik şartları, Türkiye'ninkiyle kıyaslanamayacak kadar iyiydi. Öyle ki Almanya ve Türkiye'den farklı olarak itilaf devletleri Avusturya'nın varlığını sürdürebilmesi ve kendisiyle hızlı bir barış antlaşması imzalayabilmek için, Avusturya'ya finansal destek ve Avusturya'nın sınırlarında köklü değişiklik yapmama sözü vermişlerdir.⁶⁰ Avusturya'nın 11 Eylül 1919'da St. Germain barışını imzaladığı *Ostdeutsche Rundschau* tarafından 13 Eylül'de haber verilmiştir.⁶¹ St. Germain'in koşullarına karşı Almanya'ya bağlanma karşısı mücadele dışında herhangi bir askeri ve siyasi mücadele vermeksizin 21 Ekim 1919'da Avusturya, Cumhuriyeti ilan etmiştir.⁶² Paris Barış görüşmelerinin Türkiye ile imzalanacak barışın koşullarını belirlemeye çalıştıkları günlerde, 28 Eylül 1919'da *Kärntner*

⁵⁵ Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele Tarihi -I: Erzurum Kongresi-, Türkiye İş Bankası Yayınları 2. Basım, 2011, S. 120.

⁵⁶ "Die politischen Verhältnisse in der Türkei", *Innsbrucker Nachrichten*, 9 Ağustos 1919, S. 4.

⁵⁷ "Entente feindliche Propaganda in der Türkei", *Allgemeiner Tiroler Anzeiger*, 9 Ağustos 1919, S. 3.

⁵⁸ Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele Tarihi -II: Sivas Kongresi, Türkiye İş Bankası Yayınları 1. Basım, İstanbul, 2008, S. 91-93.

⁵⁹ "Anatolier gegen den Verband-Ein Ultimatum an die türkische Regierung", *Neues Grazer Tagblatt*, 10 Eylül 1919, S. 9.

⁶⁰ Alfred Verdroß, "Der Friedensvertrag von St. Germain", *Auslandsrecht*, Vol. 1, No. 6 (15. März 1920), S. 93, 94. (s. 92-96); Die Aenderungen im Friedensvertrage- mit Deutschösterreich", "Die Aenderungen im Friedensvertrage-Die territorialen, finanziellen und politischen Bestimmungen", "Heimreise Dr. Renners am Mittwoch-Die Entente für raschen Friedensschluss", Keine wesentlichen territorialen Aenderungen", Die Drucklegung des deutschösterreichischen Vertrages", *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 1 Eylül 1919, S. 1-3.

⁶¹ "Die Unterzeichnung des Friedens von St Germain", *Lavanttaler Bote*, 13 Eylül 1919, S. 4.

⁶² "Der neue Name und der verbotene Anschluss", *Arbeiter Zeitung*, 22 Ekim 1919, S. 1, 2.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

Tagblatt, [İstanbul’daki] Türk Hükümeti’nin itilaf devletleri tarafından tam manasıyla boyunduruk altına alındığını “kapitüle edildiğini” belirtmiştir.⁶³ Avusturya’nın imzaladığı Villa Gusti ateşkesi⁶⁴ ve St. Germain barış antlaşması ile Türkiye’nin imzaladığı ateşkes⁶⁵ ve Türkiye için hazırlanmakta olan barış koşulları arasında kıyaslanamayacak düzeyde bir uçurum olduğu Avusturya basınında sıklıkla vurgulanmıştır. Hatta 5 Aralık 1919’da *Ostdeutsche Rundschau*, “Alman Avusturyası-Yeni Türkiye” başlıklı makalesinde müteakip değerlendirmeyi yapmıştır:

*“...yabancı imparatorlukların vatandaşları, savaş öncesinde İstanbul’da kendilerini birer efendi olarak hissediyorlardı. [Şimdilerde] Viyana’da gerçekten de öyleler. Türkiye yurtdışına tam bağımlılığa karşı on yıllarca süren direnişinden sonra azar azar tam bağımlılığa mecbur edildi. Bizler [ise] tek bir darbe tam bağımlı olduk. Savaş sürecinde Türkiye, Kapitülasyonlardan kurtuldu. Bu, müttefikleri olarak Avusturya-Macaristan ve Almanya’nın bir hediyesiydi. Türkiye’ye iktisadi olarak diz çöktüren aynı sistem şimdilerde bize uygulanmaktadır. İçinde bulunduğu sefalet Türkiye’yi bütün baskılara boyun eğmeye zorladı. Türkiye bazı zamanlar kendini savunabiliyordu ve bunu yaptı da. Biz ise kendimizi savunmuyoruz...”*⁶⁶

Bu değerlendirmesiyle gazete, Türkiye’nin direnç ve mücadelesinin Avusturya tarafından örnek alınması gerektiğini telkin etmiştir. Bu vesileyle itilaf devletleri kadar Avusturyalı devlet adamlarını da eleştiren gazete, “... Bilgece öğütleri (!) doğrultusunda, Avusturyalılar Batı odaklı olmaya mecbur kaldı. Bu nedenle de Batı’nın Avusturya’ya getirdiği her şeyi iyi bulmak ve kabul etmek zorundayız” şeklinde belirtmiştir: “... ‘Bağımsızlığımızı’, barış antlaşmasında Alman İmparatorluğuyla birleşmemizi akıllıca bir hesaplama yasaklamayı garanti ettiler. Hatta bizler bu ‘bağımsızlığı’ savunmaya (!) mecburuz. Şimdi de sıra iktisadi tarafta...” ifadeleriyle, Paris Barış Konferansı üst komisyonunun Avusturya’da oluşturduğu ekonomik ve siyasi yeni statüko dayatmasını da eleştirmiştir. Türkiye’de sayısız sözleşmelerle kendi varlıklarını garanti altına alan İngiltere, Fransa ve İtalya’nın “...Avusturya’nın ekonomik bağımlılığını kutsayarak tebrik etmek gibi...” alaycı bir politika izlediklerine işaret etmiştir. Avusturya’nın savaş yıllarında Türkiye’de edindiği maden yataklarının, tütün reji payının ve tuz kaynaklarının savaş sonrasında birer birer itilaf devletlerinin eline geçmiş olmasından yakınan gazete, St. Germain ile Avusturya’nın karşılığında gıda ürünleri tedarik ettiği bazı endüstri ürünlerinin satışını yasaklamasını da İtilaf Devletlerinin Türkiye yatırımları bağlamında, Avusturya’ya “...sözde bir ekonomik bağımsızlık...” sunduğunu ifade etmiştir.⁶⁷

Avusturya kamuoyu İtilaf Devletleri’nin Türkiye’ninkine kıyasla daha hafif olan iktisadi muamelelerinden yakınmaktan öteye geçemezken, Anadolu’daki ulusal direniş hareketi askeri mücadele hazırlıklarının yansira siyasi ve iktisadi mücadelesini de sürdürmüştür. Bu bağlamda, Mustafa Kemal Paşa’nın telkinleriyle, 12 Ocak 1920’de Osmanlı Mebusan Meclisi’nin gizli oturumunda iktisadi bağımsızlığa da atıfta bulunan Misak-ı Milli kararlarının alınması sağlanmıştır: “...Hristiyan milletlere siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi

⁶³ “Fiume und der Weltfriede”, *Kärntner Tagblatt*, 28 Eylül 1919, S. 3, 4.

⁶⁴ “Die Friedensfrage”, *Wiener Zeitung*, 10 Kasım 1918, S. 8.

⁶⁵ “Der Waffenstillstand der Türkei mit der Entente”, *Nordböhmisches Volks-Blatt*, 3 Kasım 1918, S. 5.

⁶⁶ “Deutschösterreich-Die neue Türkei.”, *Deutsches Tagblatt-Ostdeutsche Rundschau*, 5 Aralık 1919, S. 1.

⁶⁷ “Deutschösterreich-Die neue Türkei.”, *Deutsches Tagblatt-Ostdeutsche Rundschau*, 5. Dezember 1919, s. 1.

bozucu ayrıcalıklar tanınamaz".⁶⁸ Bu kararlar ve itilaf devletlerinin bunlara tepkileri Mart 1920'den itibaren kapitülasyonlar bağlamında Avusturya gazetelerinde sıklıkla işlenen bir konu olmuştur. Bu kararı ve Ermeni meselesini bahane eden İtilaf Devletlerinin, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgalini *Mühlviertler Nachrichten* bildirmiştir.⁶⁹ İstanbul'un işgaliyle İtilaf Devletleri'nin Türk ulusal hareketine diz çöktürme hedeflerine ulaşamadıkları ve nihayetinde, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi (BMM)'nin açıldığını bildirmiştir. BMM'nin aldığı kararla her türlü yabancı boyunduruğunu ve kapitülasyonu reddettiğini 16 Mayıs 1920'de *Marburger Zeitung* "*Barış Antlaşmasına Karşı İsyân*" başlıklı haberiyle aktarmıştır: "...İstanbul'dan bildirildiğine göre; Mustafa Kemal Paşa Ankara'da yeni bir hükümet kurdu ve Barış Konferansına bir Nota gönderdi. Bu Notada, Türk delegasyonunun barış antlaşmasını her türden kabulünün yok hükmünde olduğunu bildirdi. Yeni oluşturulan hükümet, ateşkes antlaşmasını imzalayan bir Türk hükümetinin [İstanbul Hükümetinin] bir dış güçle imzalamış olduğu, herhangi bir antlaşma ya da sözleşmeye bağlı hissetmediği kararını almıştır..."⁷⁰

2. Sevr Barışı'ndan Lozan Barışı'na Kapitülasyonların Kaldırılması Mücadelesi

Türkiye'yi boyunduruk altına almak ve aralarında paylaşma planlarından vazgeçmeyen itilaf devletleri, *Wiener Zeitung*⁷¹ ve *Neue Freie Presse*'nin vurguladıkları üzere Damat Ferit Paşa'nın öncülüğündeki İstanbul'daki işbirlikçileriyle⁷² 10 Ağustos 1920'de Sevr Barış Antlaşmasını imzalamışlardır.⁷³ Sevr Barışını *Linzer Tages-Post*, "*Sevr-Türkiye'nin Parçalanması*" başlığıyla ilk sayfadan vermiştir.⁷⁴ Sevr'in siyasi ve askeri koşullarının yanı sıra Ekim 1914'te İttihat ve Terakki iktidarının kaldırdığı kapitülasyonların yeniden uygulamaya konulması koşulu da yer almaktaydı. Dolayısıyla itilaf devletleri kapitülasyonlar hususunda Ekim 1914'ün bir rövanşısı olarak kapitülasyonları yeniden uygulamaya koymuştur. Bu meyanda, Türk ulusu, sadece siyasi ve askeri bakımdan değil iktisadi bakımdan da yeniden boyunduruk altına alınmaya çalışılmıştır. *Linzer Tages Post*, Sevr Barışı'nın koşullarının finansal, askeri ve siyasi koşullarını Avusturya'ya St. Germain ile yapılan muamele ile karşılaştırarak aktarmıştır. Bu bağlamda gazete, Sevr "Barışı" ile topraklarının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü elinden alınan ve Avusturya'ya ya yapıldığı gibi Anadolu'da bir vasalet devletçiğe dönüştürülen ve böylece 20 milyonluk nüfusu da 3 milyona düşen Türkiye için yabancı finans komiserlerinin para kasasına hükmedeceklerini belirtmiştir. Gazete, Sevr'in 136. ve 281-286. maddelerinde yer alan ekonomik ve adli kapitülasyonların genişletilerek daha önce bunlardan yararlanmayan devletleri de yararlandırarak yeniden uygulanmasını da kapsayan⁷⁵ koşullarına atıfta bulunmuştur. İtilaf devletlerinin Sevr Barışı'nın 231. maddesinde İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerden oluşan finans komisyonunun kurulmasını ve bu komisyonda "Danışman" statüsüyle bir Türk temsilci bulundurulmasını öngörmüşlerdir. Bu komisyonun kurulmasına ve bir Türk temsilci bulundurulmasına gerekçe olarak da; I.Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Müttefiklere çok fazla

⁶⁸ Marttin, Volkan (2018), "Misak-ı Milli'nin Kabulü Ve İstanbul'un İşgali Sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi'nin Önemi Ve Etkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XVIII/Özel Sayı/Special Issue*, S. 262, 263. (s. 257-295).

⁶⁹ "Türkei-Besetzung von Konstantinopel", *Mühlviertler Nachrichten*, 20 Mart 1920, S. 2.

⁷⁰ "Die Auflehnung gegen den Friedensvertrag", *Marburger Zeitung*, 16 Mayıs 1920, S. 2.

⁷¹ "Die Friedensverhandlungen-Paris", *Wiener Zeitung-Abend*, 18. Juni 1920, s. 12.

⁷² "Der Kampf zwischen der Regierung in Konstantinopel und Mustafa Kemal-Wahrscheinlicher Rücktritt der Regierung", *Neue Freie Presse-Morgen*, 11 Temmuz 1920, S. 4.

⁷³ "Unterzeichnung des türkischen Friedensvertrages", *Klagenfurter Zeitung*, 13 Ağustos 1920, s. 4.

⁷⁴ "Sevres-Die Aufteilung der Türkei", *Linzer Tages-Post*, 18 Ağustos 1920, s. 1, 2.

⁷⁵ Miriam Gassner, *Der Vertrag von Sèvres-Vertragstext und Analyse des Friedensschlusses mit der Türkei vom 10. August 1920 im Kontext Pariser Vorortverträge*, Studien zur Geschichte des Völkerrechts 42, Nomos Verlag, 2023, S. 64-66, 166-176, 181-207.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

zarar vermiş olduğunu gösterdiklerini belirtmiştir. Buna göre, İtilaf Devletleri, kendisi küçük ve kaynakları kıt olan, fakat verdiği zararları da tazmin etmekle mükellef olan Türkiye’nin verdiği zararları tazmin edebilmesi için ‘gelişmesini gerekli görmüşlerdir.’⁷⁶ *Linzer Tages Post* bu durumu, İtilaf Devletleri’nin oluşturacakları ve tek karar verici oldukları bu finans komisyonuna bir Türk temsilci bulundurma hakkının bir lütf gibi sunulmasını da ironik bir üslupla kaleme almıştır: “...Türkiye’nin finans komisyonunda 15 kişinin arasında baygın bir şekilde bakan ve yabancıların milletine saldırmalarını salık veren belgeleri imzalama izni olan bir Türk temsilci oturacaktır...”⁷⁷

Sevr Antlaşması’nın kapitülasyonlarla ilgili maddeleri 261. ve 317. maddeler arasında yer almışlardır. 261. maddede müttefik devletlerin lehine olacak şekilde 1 Ağustos 1914’e kadar yararlandıkları bütün ticari ve adli ayrıcalıkların genişletilerek yeniden uygulamaya konulmasını şart koşturmuştur.⁷⁸ Müteakip maddelerde ise Türkiye’yi egemen bir devlet olarak tanımadıklarından uluslararası ticari antlaşmalar dâhil bütün antlaşmalarının İtilaf Devletleri tarafından denetleneyeceği belirtilmiştir. Posta işletmelerinin de yeniden kurulması kararını antlaşma maddesine koyan müttefik devletler, Türkiye’nin sanayisinin ve ekonomisini engelleyecek her türlü engel teşkil edici hususları detaylı olarak belirtmişlerdir.⁷⁹ Türkiye’nin maliyesini ve hazinesini de kendi oluşturacakları bir komisyonla ellerinde tutmak için, Türk parasının değerinin de kendileri tarafından belirleneceği maddesine antlaşmanın mali koşulları altında ayrıca yer vermişlerdir.⁸⁰

Türk ulusunun, 1920-1922 yılları arasında, Doğu Cephesi’nde Ermenilere karşı kazandığı askeri zaferden sonra Gümrü Antlaşması ile siyasi bir zafer,⁸¹ Moskova ve Kars Antlaşmaları ile siyasi zaferler,⁸² Güney Cephesi’nde Fransızlara karşı askeri zaferin ardından Ankara Antlaşması ile⁸³ siyasi zafer ve Batı Cephesi’nde ise İngiliz destekli Yunanlılara karşı kazanılan eşsiz bir asker zafer⁸⁴ dizisinden sonra Müttefik Devletlerin Dışişleri Bakanları, Mart 1922’de Paris’te “Üçler Buluşması” olarak bilinen yeni bir Barış Görüşmesi düzenlemişlerdir.⁸⁵ Bu görüşmelerde BMM’yi Yusuf Kemal Bey ve İstanbul Hükümeti’ni de İzzet Paşa temsil etmiştir. M. Kemal Paşa’nın önderliğindeki Ankara Hükümeti kapitülasyonların kaldırılmasını itilaf devletleri ile imzalanacak bir barış antlaşmasının önkoşulları arasında sunmuştur. Bu görüşmelerin ilk günlerinde ve sonrasında kapitülasyonların kaldırılması veya kaldırılacağına ilişkin bir müttefik kararı olmamakla birlikte, Paris Görüşmelerinin ilk gününden gelen kulis haberlerini aynı günü 22 Mart 1922’de *Linzer Tages Post*, “Yırtılan Barış Antlaşması” başlığıyla manşetten vermiştir. Güncel Paris Görüşmelerinde, Sevr Barışı’nın koşullarının Türklerin lehine değiştirileceğinin kararlaştırıldığı kulis bilgisini aktarmış ve “...Türkler finansal özgürlüklerini de geri kazandılar. Hatta Türk idaresini olağanüstü bir şekilde sakatlayan

⁷⁶ Cahit Kayra, Cahit, *Sevr Dosyası*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011, S. 110.

⁷⁷ “Sevres-Die Aufteilung der Türkei”, *Linzer Tages-Post*, 18 Ağustos 1920, S. 1.

⁷⁸ Gassner, Miriam (2023), *Der Vertrag von Sèvres-Vertragstext...*, S. 183.

⁷⁹ Gassner, *Der Vertrag von Sèvres-Vertragstext...*, S. 192-197.

⁸⁰ Gassner, *Der Vertrag von Sèvres-Vertragstext...*, S. 174-176, 217.

⁸¹ Erden, Ömer (2017), *Türkiye’nin Doğu Sınırının Oluşumu (Antlaşmalar-Protokoller-Problemler)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Yayınları, Ankara, S. 87-114.

⁸² Sonyel, Salahi R. (2003), *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika II-Büyük Millet Meclisinin Açılışından Lozan Antlaşmasına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2003, S. 56, 57.

⁸³ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika II...*, S. 69-73.

⁸⁴ İbrahim Kamil, *Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Anadolu Ve Trakya’da Milli Mücadele (1919-1922)*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2020, S. 254-262; İsmail Ediz, *Diplomasi Ve Savaş-Batı Anadolu’da Yunan İşgali (1919-1922)*, Ötügen Neşriyat, Ankara, 2015, S. 336-340.

⁸⁵ Howard, Harry N. (2018), *Türkiye’nin Taksimi Bir Diploması Tarihi (1913-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, S. 345.

kapitülasyonların kaldırılması onaylandı...” ifadesini kullanmıştır.⁸⁶ Paris Görüşmelerinin devam ettiği günlerden 31 Mart 1922’de, bu görüşmelerde Türkiye’nin lehine olan hususları *Vorarlberger Tagblatt*, “*Milli Direnişin Meyveleri*” başlığıyla vermiş, askeri ve siyasi zaferleri “...*Sevr Barış Antlaşmasının Tamamen Değişmesi...*” ve “...*Sevr Diktasının Koşullarından Kurtuluş...*” olarak değerlendirmiştir.⁸⁷ Ancak, Paris Görüşmelerinde, Türkiye ile yeniden yapılacak barış antlaşmasının koşullarının Sevr Barışı’nın koşullarında küçük ve şekilsel değişikliklerden öteye geçmemesi, Ankara Hükümetinin İngiltere destekli Yunan işgaline karşı “Büyük Taarruzu” ve zaferi *Neue Freie Presse* “*Anadolu’da Türk Zaferi*” başlığıyla manşet haber olarak vermiştir.⁸⁸ Aynı sayısında gazete, “Mustafa Kemal’in Talepleri” başlıklı haberinde, M. Kemal’in başkent İstanbul dâhil Anadolu ve Trakya’daki Türk topraklarının iade edilmesi taleplerinin yanı sıra, “...Kapitülasyonların Kaldırılmasını...” ısrarla talep ettiği vurgulanmıştır.⁸⁹

Türk bağımsızlık savaşının askeri safhasını sonlandıran ve İtilaf devletlerinin Ankara Hükümetini resmen tanıdıkları 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Ateşkesinin imzalanmasının⁹⁰ kapitülasyonların kaldırılması mücadelesinde Lozan Konferansı’nın yolunu açtığını *Grazer Volksblatt* “*Lozan Konferansı*” başlığı altında vermiştir. Buna göre; İsviçre-Lozan’da Benito Mussolini, 19 Kasım’da Fransa Cumhurbaşkanı R. Poincaré ve Lord Curzon ile yaptığı kısa süreli görüşmede, Mudanya Ateşkesinin koşullarını makul bulmuş, Poincaré ve Lord Curzon’u Lozan’da düzenlenecek konferansta samimi ve dostane bir şekilde bu koşullara uymaya davet etmiştir.⁹¹ *Wiener Montags Journal* ise 4 Kasım 1922’de “...1 Kasım 1922’de Saltanatın kaldırıldığını ve Türkiye idaresinde çift başlılığın sona erdirildiğini bildirdikten sonra *Vorarlberger Tagblatt*, Lozan Konferansı’nın 11 Kasım 1922’de başladığını bildirmiştir. “*Mudanya ile Lozan Arasında*” başlıklı makalesinde, saltanatın kaldırılmasının ardından Türkiye’yi “...Cumhuriyetçi Hilal...” olarak tanımlayan gazete,⁹² İsmet Paşa’nın başkanlığındaki bir Türk heyetinin barış konferansında hazır bulduklarını bildirmiştir.⁹³ *Linzer Tages-Post*, 25 Kasım 1922’de “*Lozan*” başlıklı haberinde, o güne değin Türkiye’deki yabancıların Türk yasalarına göre, Türk mahkemelerinde değil kendi ülkelerinin yasalarıyla Türkiye’deki konsolosluk mahkemelerinde hukuki sorunları çözmek gibi bir ayrıcalığa sahip olduklarını hatırlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın konferanstan siyasi ve askeri talepleri ne kadar doğalsa, iktisadi kapitülasyonların ve Türk topraklarında yabancılara ayrıcalıkların kaldırılmalarını talep etmesinin de doğal olduğunu vurgulamıştır. Gazete, Osmanlı borçlarının ve Osmanlı Devlet Bankası’nın yönetimine ilişkin görüşmelerin de konferansta en geniş kapsamlı konular arasında yer alacağını öngörmüştür. Bununla birlikte, Türkiye’nin Avusturya ve Almanya gibi mağlup bir devlet olarak değil, aksine muzaffer bir devlet statüsüyle barış masasına oturacağını müteakip ifadelerle vurgulamıştır: “...kapitülasyonların kaldırılması da dâhil bütün meselelerde, İstanbul Hükümetinin Sevr’de, Almanların Versay’da ve Avusturyalıların St. Germain’de yapmak zorunda olduklarını Türkler Lozan’da yapmak zorunda kalmayacaklardır. Türkler şimdi muzafferler olduklarından hiçbir tecavüze tahammül etmek zorunda değildir...”⁹⁴

⁸⁶ “Der zerrissene Friedenstraktat”, *Linzer Tages-Post*, 31 Mart 1922, S. 1, 2.

⁸⁷ “Die Früchte nationalen Wiederstandes”, *Vorarlberger Tagblatt*, 31 Mart 1922, S. 2.

⁸⁸ “Der türkische Sieg in Anatolien”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 16 Eylül 1922, S. 1.

⁸⁹ “Mustafa Kemals Forderungen”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 16 Eylül 1922, S. 4.

⁹⁰ Ö. F. Kırmit, “Lozan’a Giden Süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 2021(s. 145-162), S. 157, 158.

⁹¹ “Die Konferenz von Lausanne-Mussolini und die Entente”, *Grazer Volksblatt*, 10 Kasım 1922, S. 2.

⁹² “Zwischen Mudania und Lausanne”, *Vorarlberger Tagblatt*, 14 Kasım 1922, S. 3.

⁹³ “Die Konferenz in Lausanne”, *Vorarlberger Tagblatt*, 14 Kasım 1922, S. 3.

⁹⁴ “Lausanne”, *Linzer Tages-Post*, 25 Kasım 1922, S. 1, 2.

C. Lozan Barış Konferansında Kapitülasyonların Kaldırılması Meselesi Ve İzmir İktisat Kongresi (Aralık 1922-Temmuz 1923)

Linzer Tages-Post’un da vurguladığı üzere, muzaffer olan Türkiye Hükümeti, haklı bir özgüvenle hazırlıklarını Kasım 1922 başlarında yapmaya başlamıştır. İsmet Paşa öncülüğünde Lozan Görüşmelerine katılacak olan Türk Heyetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 14 ana maddeden oluşan yazılı talimat metni verilmiştir. Bu metnin 1. maddesinde “... ‘Ermeni Yurdu’ söz konusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir” ve 8. maddesinde de “...*Kapitülasyonlar kabul edilmez. Müzakerelerin kesilmesi gerekli görülürse kesilir...*”, ifadeleriyle görüşmelerde, Türkiye’nin ve Türk ulusunun siyasi ve iktisadi özgürlüğü bakımından hayati önem arz eden ve bu nedenle barış görüşmelerini kesmeyi dahi göze alacak kadar büyük bir kararlılık siyasetiyle asla taviz verilmeyecek hususlar vurgulanmıştır.⁹⁵ Kapitülasyonların kayıtsız şartsız kaldırılmasını içeren bu talimatların hazırlandığı günlerden, 10 Kasım 1922’de *Neues Wiener Tagblatt*, “*Kemalistlerin Talepleri*” başlıklı haberinde Türklerin barışın ön koşulu olarak kapitülasyonların kaldırılmasını, Türkiye’nin tam bağımsızlığını (ve işgal kuvvetlerinin İstanbul’u boşaltmaları ve Musul’un Türkiye’ye geri verilmesi) bir barış antlaşmasını imzalamak için ön koşul olarak sunduklarını bildirmiştir.⁹⁶ Türkiye’nin taleplerine karşı müttefik devletler de bir talep listesi hazırlamışlardır. Bilge Karbi’nin 22 Kasım 1922 tarihli *Neue Freie Presse* ve *Neues Wiener Tagblatt’tan* aktardığına göre, itilaf devletlerinin siyasi taleplerinin yanı sıra ekonomik kapitülasyonların sürdürülmesi, müttefik devletlerin vatandaşlarının ve Türkiye’deki Hristiyan azınlığın hukuki ayrıcalıklarının sürdürülmesine yönelik istekleri de vardı.⁹⁷ Karşılıklı taleplerden de anlaşıldığı üzere, iktisadi, adli ve siyasi kapitülasyonlar iç içe geçmişti. İtilaf Devletleri Türkiye’deki azınlıkların hukuki ayrıcalıklarının sürdürülmesi üzerinden siyasi ve hukuki, Hristiyan cemaat statüsündeki tüccar vatandaşlarını imtiyazları üzerinden ekonomik nüfuzlarını sürdürmek gayretinde olmuşlardır. Bir defa kapitülasyonların kaldırılmasıyla geri dönüşü olmayan bir kayba uğrayacaklarından kapitülasyon sisteminin devam etmesinde ısrarcı olmuşlardır.⁹⁸

1. Lozan Barış Konferansı I. Dönemi Kapitülasyonların Kaldırılması (Aralık 1922-Şubat 1923)

Türkiye’nin heyetine verdiği talimatları ve konferanstaki muhataplarından talepleri, uluslararası hukuka dayanmaktaydı. Yukarıda da ifade edildiği gibi 1918’de Mahmut Esat (Bozkurt), Lozan’da hazırladığı “Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi” konulu doktora tezinde,⁹⁹ kapitülasyon sisteminin tarafı olan Batılı devletlerin, Türkiye’nin kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldıramayacağı tezini çürütmüş ve Türkiye’nin haklılığını uluslararası hukuk çerçevesinde akademik düzeyde ispatlamıştı.¹⁰⁰

4 Aralık 1922’de *Neue Freie Presse*, Lozan Konferansı’nın kapitülasyonlar ilk oturumunun Marchese Garroni başkanlığında toplandığını ve İsmet Paşa’nın Türkiye’nin kapitülasyonların kaldırılmasına ilişkin kanaatini açıkladığını bildirmiştir. Buna karşı Müttefiklerin “...Kapitülasyon sistemini güncel şartlara artık uymadığını, bundan vazgeçilmesi halinde bunun yerini başka bir düzenlemenin alması zorunluluğu...” hususunda

⁹⁵ Şimşir, Bilal N. (2017), İlk Dönem Türk Diplomasisi Üzerine İncelemeler (1878-1946), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, S. 113-116.

⁹⁶ Bilge Karbi, “Avusturya Perspektifinden Lozan Barış Antlaşması”,..., s. 971.

⁹⁷ Karbi, “Avusturya Perspektifinden Lozan Barış Antlaşması”,..., S. 973.

⁹⁸ Ahmad, Feroz *Ahmad*, “Osmanlı İmparatorluğunun Sonu”,..., S. 48, 49.

⁹⁹ Kemal Arı “Mahmut Esat Bozkurt: Yaşamı Ve Kişiliği”, Ölümünün 50. Yılında Mahmut Esat Bozkurt Sempozyumu (Bildiriler, Tartışmalar), Kuşadası, 21 Aralık, (1993), (s. 189-200), S. 191.

¹⁰⁰ Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar, S. 14.

hemfikir olduklarına ilişkin beyanat verdiklerini aktarmıştır. “*Türklerin Kapitülasyonların Kaldırılmasına Yönelik Talepleri*” başlıklı bu haberde, Mütteliklerin bu kanaatlerine İsmet Paşa’nın ifadelerini “...Türkiye ile diğere devletlerarasındaki ilişkiler bütün ulusların eşitliğı ilkesine göre düzenlenebileceğinden, kapitülasyonların kaldırılmasını talep etti...” şeklinde aktarmıştır. Konferansın Japon temsilcilerinin ise, Japonya’nın da kapitülasyonları kaldırmış olmasından ötürü Türk kanaatini anlayabildiklerini bildirdiklerine ilişkin açıklamalarını aktaran gazete, Japonya’da kapitülasyonların kaldırılma sürecine ilişkin tecrübelerini anımsattıklarını bildirmiştir. Buna göre, Japonya’da kapitülasyonların kaldırılması doğrudan gerçekleşmemiş, kapitülasyonların yerine telafi edici sistemler getirilip bu zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Japonların bu söylemlerine karşı da İsmet Paşa’nın Türk kanaatinde ısrar ettiğini vurgulayan gazete, sorunun çözümü için konferansın bu üst komisyonunun üçlü bir alt komisyon oluşturma kararını aldıklarını bildirmiştir.¹⁰¹ Bu alt komisyonun kurulmasından kapitülasyonların kaldırılmasına ilişkin diplomatik kriz çıkaran olumsuz neticeleri 30 Aralık 1922’de *Grazer Volksblatt*, “*Lozan Konferansının Bitişi Mi?*” başlıklı haberiyle aktarmıştır. Türkiye’nin ölüm uykusundan uyandıktan sonra, bu ölüm zincirlerini silkelemek ve toprağınım meyvelerini, ticaretinin zenginliklerini, Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki ticaret trafiğindeki avantajlarını ve aracı rolünü güvence altına almak istediğini belirten gazete, itilaf devletlerinin de kapitülasyonların kaldırılmasına meylettiklerini, fakat Türkiye’deki yabancıların kazanılmış hukuki haklarını da korumak istediklerini belirtmiştir. Ancak kapitülasyonların kaldırılmasıyla bu meselenin çok farklı bir boyut ve isim alacağına işaret eden gazete kapitülasyonların içeriğı ve kapsamının genişliğinin müttelik devletlerin iddialarının ötesinde olduğunu ve kapitülasyonların Türkiye lehine karşılıklılık ve eşitlik ilkesine dayanmadığını müteakip ifadeleriyle açıklamıştır:

“...Türkiye bir ulus devlet olursa, Türkler Avrupa ülkelerinde ayrıcalıklı bir muamele görmediklerinden, Türkiye’de yabancıların şimdiye kadar ki istisnai ayrıcalıklı statüleri de sürdürülemez. Kendilerini mandallarla sabitleyen, Türkiye’yi bir koloni ülkesi olarak gören ve imkânlar dâhilinde en hızlı şekilde zengin olmak isteyen yabancı tüccarlar tarafından kapitülasyonlarına çok büyük bir anlam yüklenmektedir. Türk devletine, şehrine ve halkına durmadan küfrediyorlar, ancak devlet ve şehir üzerinde en büyük hak taleplerinde bulunuyorlar. Türkler de bütün bu şikâyet ve yakınmalara şu cevabı veriyorlar: ‘Bizim burası hoşunuza gitmiyorsa, evinize geri dönebilirsiniz, sizleri biz çağırmadık...’...”. Yabancı tüccarların bu yakınmaları ve Türklerin bu haklı tepkilerine rağmen bu tüccarlardan hiçbirinin Türkiye’yi terk etmediklerini belirten gazete, tek bir İngiliz’in dahi Türkiye’yi terk etmeyeceğine ilişkin bin kişinin bir kişiye karşı bahse girecek kadar iddialı olduğunu belirtmiştir. Bu terk edişin ancak kapitülasyonların kaldırılmasıyla önceki şartlara nazaran kötü bir ticaret yapmak istemeyecekleri şartlar altında gerçekleşeceği öngörüsünde bulunmuştur. Türkiye’deki Hristiyan azınlıklara tanınan hukuki, siyasi ve iktisadi ayrıcalıklara da değinen gazete, iddia edilen aksine Türklerin İslam dışında başka dinlere tabi olanlara karşı tahammülsüz olduğu ve Hristiyan azınlıklara da etnik azınlıklar olarak muamele edildiğı kanaatinin tamamen bir yanılgı olduğunu vurgulamıştır. Beş yüz yıldır Türklerle Ermeniler arasında hiçbir çatışma yaşanmamış olmasını hatırlatan gazete, Batı dünyasındaki yanlış kanaatlerin 1877/78 Türk-Rus harbinden sonra oluşmaya ve Türklerle Ermeniler arasındaki çatışmaların uluslararası menfaatler çerçevesinde oluşturulup yayılmaya başlamış olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰² Hatta Bolşevik devrimi ile

¹⁰¹ “Die türkischen Forderungen nach Aufhebung der Kapitulationen”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 4 Aralık 1922, S. 3.

¹⁰² “Vor dem Ende der Lausanner Konferenz?”, *Grazer Volksblatt*, 30 Aralık 1922, s. 1.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

İtilaf Devletlerinin gizli antlaşmalarını ifşa etmiş olan Sovyet Rusya da 3 Mart 1918’de Türkiye ve Avusturya dâhil olmak üzere Almanya ve Bulgaristan’la da imzaladığı Brest-Litovsk antlaşması ile kapitülasyonları tanımadığını duyurmuştu.¹⁰³ Bu gelişme, Avusturya basınından *Linzer Tages Post* tarafından da 7 Mart 1918’de kamuoyu ile paylaşılmıştı.¹⁰⁴

Kapitülasyonların kaldırılmasına ilişkin müttefik devletlerin itirazlarına rağmen, Türkiye’nin ısrarlı taleplerine Sovyet Rusya’nın da Lozan Konferansına gönderdiği bir muhtıra ile destek vermiş olması Avusturya kamuoyunda memnuniyet verici bir gelişme olarak geniş yer almıştır. 11 Ocak 1923’te, “*Lozan Konferansına Rus Muhtırası*” başlıklı haberinde, Sovyet Rusya’nın Sevr Barışına sert eleştiriler yönelttiğini ve Sovyet Rus devriminin Türklere verdikleri destekle İtilaf Devletleri’nin hedeflerinin ancak küçük bir kısmına ulaşabildiklerine dikkat çektiğini bildirmiştir. Lozan Konferansı başkanına hitaben yazılan bu muhtırada, Sovyet Rusya, İstanbul’u Çarlık Rusya’sına pay eden gizli antlaşmaları da ifşa ederek hem Türkiye’yi hem de Bulgaristan ve Romanya’yi tehlikelerden koruduğunu belirtmiştir. Bu muhtırasında Sovyet Rusya, Şark’taki krizin çözümüne ilişkin Türkiye ve Müslümanlara uygulanan ekonomik ve siyasi baskının sonlandırılmasını müteakip ifadelerle telkin etmiştir:

“...Şark’taki çatışmaların son bulması ancak ve ancak, emperyalist devletlerin Müslümanlara kendi tebaaları, kulları olarak muamele etmekten vazgeçmeleriyle mümkün olabilir. Bundan dolayı *Türkler, iktisadi, hukuki ve mali alanlarda kesinlikle tamamen bağımsız olmak zorundadır. Rus, Ukrayna ve Gürcü delegasyonları yaptıkları açıklamada, olağan dışı hakları ve [Büyük] Güçlerin baskı yaparak Türkiye’yi vermeye zorladıkları imtiyazların ahlaki ve hukuki bakımdan değersiz ve hükümsüz olduklarını ilan etmişlerdir...*”¹⁰⁵

Sovyet Sosyalist Rusya ile Müslüman Türkiye arasındaki bu diplomatik dayanışmayı, 1913-1918 yılları arasında Türkiye’deki Alman askeri misyon başkanlığını yapmış olan Alman Mareşal Liman von Sanders,¹⁰⁶ *Neues Wiener Journal*’dan Dr. Desiserius Papp’a verdiği demeçte değerlendirmiştir:

“...[Lozan Konferansında] İsmet Paşa’nın, *iki devletin ortak hareket etmeleri hususunda [Sovyet Rus Dışişleri Bakanı] Çiçerin ve Sovyet Rus delegasyonu ile istişareler yapmadığı bir gün dahi yoktur. Elbette ki bu taktiksel ittifak, Bolşevizm’in nüfuz edışı olarak değerlendirilemez. Türkiye, Bolşevik düşüncelerine temelden yabancı olan bir İslam imparatorluğudur. Kapitülasyonları ilgilendiren hususu ise L. von Sanders, ‘...kapitülasyonlar modern bir devlet yapısına kesinlikle uygun değildir...’* sözleriyle bizzat İngilizler tarafından itiraf edilmiştir. Bundan başka, İngilizler’in, İngiliz tebaasına her türlü vergi muafiyeti tanıyan iktisadi kapitülasyonlara siyasi kapitülasyonlardan daha fazla önem verdikleri gözlemlenmektedir. Türkiye, ne türden olurlarsa olsunlar bütün kapitülasyonların tamamıyla silinmesinde ise ısrar ediyorlar. Türklerinin taleplerinin yakın zamanda onaylanması sadece bir an meselesidir...” şeklinde öngörülerıyla değerlendirmiştir.¹⁰⁷

¹⁰³ Bayur, Hikmet (1965), “ Birinci Genel Savaşın Sonra Yapılan Barış Ve Anlaşmalarımız I. ”, Belleten, Cilt29, Sayı 115, Türk Tarih Kurumu, Temmuz 1965, (s. 499-516), S. 515, 516.

¹⁰⁴ “Aus der Türkei”, *Linzer Tages-Post*, 7 Mart 1918, s. 2.

¹⁰⁵ “Eine russische Denkschrift zur Lausanner Konferenz”, *Kärntner Tagblatt*, 11 Ocak 1923, S. 3, 4.

¹⁰⁶ Uyar, Mesut (2019), “Sanders Askerî Yardım Misyonu (1913-1918)”, *CTAD*, Yıl 15, Sayı 30 (Güz 2019), (s.29-84), S. 30-33.

¹⁰⁷ Desiderius Papp, “Unterredung mit General Liman v. Sanders”, *Neues Wiener Journal*, 24 Ocak 1923, S. 4.

2. Kapitülasyonlar Meselesinin Lozan Konferansını Kesintiye Uğratması

5 Şubat 1923'te Avusturya basını Lozan Konferansının kesintiye uğradığını haber vermiş ve Türk heyeti başkanı İsmet Paşa ile mülakatlar yaparak bu kesintinin gerekçelerini kamuoyuyla paylaşmıştır. 5 Şubat'ta *Illustrierte Kronen Zeitung*;

“Lozan Konferansı Akim Kaldı-Türkler Barış Antlaşmasını İmzalamayı reddediyorlar”, başlıklı haberinde, Türkler'in “...kapitülasyonlar ve iktisadi meselelere ilişkin maddeler kabul edilemez...” şeklinde yanıt verdiklerini, antlaşma metnini imzalamayı reddederek Türkiye'ye dönmek üzere, konferans salonunu terk ettiklerini bildirmiştir.¹⁰⁸ *Neue Freie Presse* ise bu kesintinin temel gerekçelerini en yetkili Türk muhatabı İsmet Paşa ile yaptığı röportaj ile aktarmıştır. “Lozan Konferansı Kesintisinin Nedenleri-Muhabirimizin İsmet Paşa İle Görüşmesi” başlığıyla aktardığı bu röportajda İsmet Paşa'nın “...bütün tavizleri verdim. Ancak, taviz veremeyeceğim şey, Müttefiklerin iktisadi talepleridir ki bu da konferansın geçici olarak akamete uğramasının sebebidir...” dediğini belirtmiştir. Gazetenin İsmet Paşa'dan aktardığına göre Müttefikler yabancı sermaye ile kurulmuş bütün Türk şirketlerini, Türk Hükümetinin yabancı birer şirket olarak kabul etmesini, bu şirketlere işgal döneminde İstanbul Hükümetinin tanıdığı bütün imtiyazları geçerli olarak kabul etmesini talep etmişlerdir. Ancak bu talepleri Türk delegasyonu, “...karanlığa bir sıçrayış ve Türkiye'nin ekonomik bakımdan yükselişini engelleyici talepler olarak...” değerlendirmişler ve heyet başkanı İsmet Paşa da Türk heyetinin verebileceği azami bütün tavizleri verdiğini belirterek “...ülkem için sonsuza değin geçerli olacak sabitlenmiş hiçbir iktisadi kararı kabul edemem...” ifadeleriyle Türkiye'nin ve Türk ulusunun tam bağımsızlığının boyunduruk altına alınmasına asla rıza gösterilmeyeceğini vurgulamıştır. Hatta Türkiye'nin bu uğurda yeniden savaşıma hazır olduğunu da müteakip sözleriyle dünya kamuoyuna duyurmuştur: “...Ancak ordularımız şimdiki konuşlanma vaziyetlerinde daha fazla bekleyemezler...”¹⁰⁹

3. Türkiye İktisat Kongresi Kararları ve Kapitülasyonlar (17 Şubat-4 Mart 1923)

Ankara Hükümeti, Misak-ı Milli ile elde edilen siyasi bağımsızlığı Misak-ı İktisadi kararlarıyla pekiştirip siyasi, askeri ve ekonomik bakımdan tam bağımsız Türkiye ve Türk ulusu teşekkülü için 15 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi'ni düzenlemiştir.¹¹⁰ Bu kongrenin düzenlenme amaçları arasında, Türkiye'nin ekonomisini yeniden yapılandırmak ve ekonomik bağımsızlığını sağlamak olduğu kadar, Batılı Hükümetlere ve yatırımcılara, yabancı yatırıma açık olduğu mesajı vermek de vardı.¹¹¹

Lozan Konferansı ikinci görüşmelerinde Ankara Hükümetinin Avusturya ve Almanya basın temsilcisi olarak görev yapmış olan Ahmed İhsan Bey,¹¹² Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir İktisat Kongresi'ndeki açılış konuşmasının bir sayfalık özetini Almancaya tercüme etmiştir. 8 Mayıs 1923'te, *Linzer Tages-Post* tarafından “Mustafa Kemal Paşa-Bir Hitabı” başlığıyla

¹⁰⁸ “Die Lausanner Konferenz gescheitert-Die Türken verweigern die Unterzeichnung des Friedensvertrages”, *Illustrierte Kronen Zeitung*, 5 Şubat 1923, S. 4.

¹⁰⁹ “Die Gründe des Abbruches der Lausanner Konferenz-Gespraech unseres Korrespondenten mit Ismet Pascha.”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 5 Şubat 1923, S. 2.

¹¹⁰ Serdar Şahinkaya, Cumhuriyet'ten Önceki Son Kurucu Kongre Türkiye İktisat Kongresi (İzmir, 17 Şubat-4 Mart 1923), Telgrafhane Yayınları, Ankara, 2023, s. 210, 356.; İnan, Afet İzmir İktisat Kongresi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2018, S. 71-79.

¹¹¹ Arı, Kemal, “Ökonomische Errungenschaften der Republik Türkei”, *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, sayı 8, (Kış 2021), S. 11.

¹¹² Hakan Anameriç; Fatih Rukancı “Ahmed İhsan Tokgöz (1868 – 28 Aralık 1942)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmed-ih-san-tokgoz-1868-28-aralik-1942/?pdf=5239>, (Son Görüntüleme: 27.11.2024-15:25).

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

yayınlanan bu Almanca özetle; M. Kemal Paşa’nın Osmanlı monarşisinin dış politika ve ekonomi politikalarını eleştiren, Türkiye ekonomisinin gelişiminde tarımın ve üretimin önemine dikkat çeken; vasıflı insan yetiştirmek üzere yurt dışına öğrenci gönderilmesinin, yurt içinde de kurslar açılmasının ve kadınların iktisadi hayata katılımlarının önemini vurgulayan bölümleri yer almıştır. Bunun yanı sıra, A. İhsan Bey; Mustafa Kemal Paşa’nın uzun konuşma metnindeki, Amerika, Avrupa ve Osmanlı tarihinden örnekler vererek “Pulluğun” “Kılıca”, “Tarımsal Üretimin”, “Kılıçla Fethetme” her zaman galip gelmiş olduğunu vurgulayan; tarım, ticaret, endüstri ve kültür faaliyetleriyle güçlendirilmiş bir ekonominin milletlerin varlıklarını sürdürüp gelişmelerindeki önemi vurgulayan kısımlarına, vurgular yapmıştır. Bu özetle İhsan Bey ayrıca, Türkiye’de eşitlik ilkesinin uygulanıp hiçbir yabancı sermayeye veya azınlık unsura ayrıcalık verilmeyeceği ve Türklerin kendi yurtlarının efendileri olacaklarının vurgulandığı bölümleri aktarmıştır. Bununla birlikte, Almanca özetleki, M. Kemal Paşa’nın yabancı sermayeye karşı olmadığını ve Türk kanunlarına riayet edilmesi koşuluyla yabancı yatırıma karşı olunmadığını belirten, Amerikan (Chester) firmasının Türkiye’deki güncel faaliyetlerini ve Türk çalışma sistemine katkılarını örnek veren bölümü, savaş sonrası Türkiye ekonomisine yatırım yapmayı planlayan Avusturyalı yatırımcıları da özendirici bir mahiyettedir.¹¹³

27 Şubat’ta *Neue Freie Presse*’nin İstanbul temsilcisi ve emekli asker, Josef Hanz Lazar¹¹⁴ “Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti” başlıklı makalesinde, bir geçit töreni olarak nitelendirildiği Türkiye İktisat Kongresine özel bir önem atfetmiştir. Açılışını M. Kemal Paşa’nın yaptığı kongreye, Anadolu’nun her kazasından sekiz temsilcinin katılım sağladıklarını belirten Lazar, ekonomik güçlerine göre değil, vasıflarına göre tercih edilmiş olan bu delegeler arasında esnaf, zanaatkâr, işçi, üç köylü, iki de şirket ve banka temsilcinin bulunduğu dikkat çekmiştir. Bu kongrede Türkiye’nin mevcut iktisadi gücünün geliştirilmesi ve bundan istifade edilebilmesi için esasların ve planlamaların görüşüldüğünü ve bir sonuç bildirgesi yayınlanacağı bilgisini aktarmıştır. Öngörülen barışın tesisi ile birlikte diplomatik temasların yeniden kurulması temennisini dile getiren Lazar, Avusturya ve Almanya’nın da ticari ilişkiler için şimdiden hazırlık yaptıklarını belirtmiştir.¹¹⁵ Kongre’de kabul edilen kararlar, meslek gruplarından gelen görüş ve önerilerin tutanakları ile Genel Kurulun oy birliği ile kabul ettiği 12 temel maddeden oluşan “Misak-ı İktisadi” kararları bastırılarak TBMM Başkanlığı’na gönderilmiştir.¹¹⁶ Avusturya basını tarafından yakından takip edilen bu ulusal kongrenin kararları da *Neues Wiener Tagblatt* tarafından “Türk Milli İktisat Konferansı’nın Kararları” başlığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. 12 maddeden oluşan Misak-ı İktisat kararlarının temel felsefesi ve hedefleri üzerinden derleyerek 4 ana madde olarak aktarmıştır:

“...1. Türkler, kendisine düşmanlık ilan etmemiş bütün ülkelerin dostudur.
2. Türkler, Türk diline hizmet etmeyen ya da Türk kanunlarına tabi olmak istemeyen Türkiye’deki herhangi bir şirket veya kuruluşla herhangi bir münasebet istememektedir. Bununla birlikte Türkiye, yukarıdaki koşulları kabul edecek olan yabancı sermayenin düşmanı değildir. 3. Türkler, bütün tekelere karşı çıkmaktadırlar 4. Türkiye, Türklere aittir.”¹¹⁷

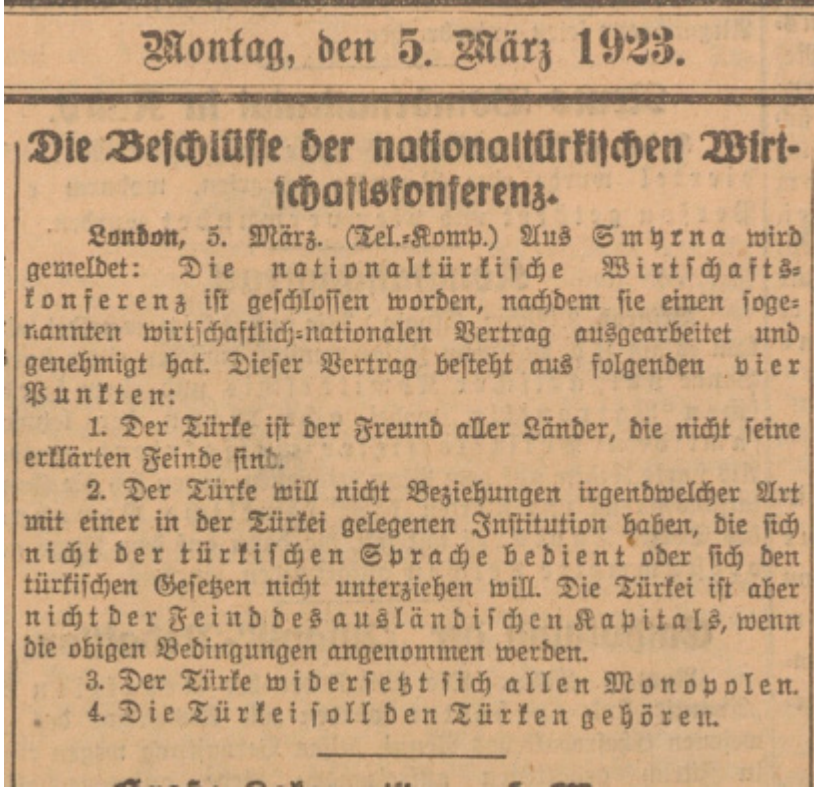
¹¹³ “Ahmed İhsan Bey, “ Mustafa Kemal Pascha—Eine Rede”, *Linzer Tages-Post*, 8 Mayıs 1923, S. 3.

¹¹⁴ Peñalba-Sotorrio, Mercedes “Hans Lazar, master of propaganda”, *IRC Postdoctoral Fellow Centre for War Studies, University College Dublin*, 2016, S. 3, 4, <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-29407/1-16.pdf> (Son Görüntüleme Tarihi: 15.11.2024-12:00).

¹¹⁵ Karbi, “Avusturya Perspektifinden Lozan Barış Antlaşması” ..., S. 984.; J. H. Lazar, “Die wirtschaftliche Lage der Türkei”, *Neue Freie Presse-Abend*, 27 Şubat 1923, S. 23.

¹¹⁶ Şahinkaya, *Cumhuriyet’ten Önceki Son Kurucu Kongre...*, S. 335, 336.

¹¹⁷ “Die Beschlüsse der nationaltürkischen Wirtschaftskonferenz”, 5 Mart 1923, *Neues Wiener Tagblatt*, S. 1.

Resim 1: “Türk Milli İktisat Konferansı’nın Kararları”, Neues Wiener Tagblatt, 5 Mart 1923, S. 1.

Lozan Konferansına ara verildiği bu dönemde Türkiye’nin kalıcı bir barış antlaşmasını imzalama koşulu olarak, iktisadi, siyasi ve askeri talepleri Avusturya basınından gündeminden düşmemiştir. Türkiye’nin yeni milli sınırları dışında kalan Mısır ve Kıbrıs’tan kaynaklı borç ödemelerinin kaldırılmasını ve Misak-ı Milli sınırlarına ek olarak Misak-ı İktisat’ı için kapitülasyonların ve yabancı güçlerin Türkiye’deki vatandaşlarına kapitülasyonlara dayanarak tanınan ayrıcalıklarının tamamen kaldırılmasını talep ettikleri bu ara dönemde de vurgulanmıştır.¹¹⁸

4. Lozan Konferansı İkinci Dönem Görüşmeleri Ve Kapitülasyonların Kaldırılması (Nisan 1923-Temmuz 1923)

Konferansın ikinci dönem görüşmeleri 23 Nisan’da başlamıştı.¹¹⁹ Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasına henüz iki hafta varken, 10 Temmuz’da, “Şark’ta Barış Antlaşması-Bir Halkın Ayağa Kalkışı”, başlıklı haber analizinde, *Neue Freie Presse*; Lozan görüşmelerinde toprak ve sınırların belirlenmesi ve işgal güçlerinin askerlerinin tasfiye edilmeleri gibi siyasi ve askeri meseleler daha rahat çözümlenirken iktisadi meselelerin çözümünde büyük güçlükler yaşanmış olmasına dikkat çekmiştir. Konferansın son birkaç gününde, iktisadi konulardaki başlıca anlaşmazlık konularının; Türklerin dış borçları ve Türk topraklarında faaliyet gösteren Avrupalı şirketlere tanınan ayrıcalıklar olduğunu

¹¹⁸ “Die Forderungen der Türkei”, *Salzburger Chronik für Stadt und Land*, 13 Mart 1923, S. 6.

¹¹⁹ Salahi R. Sanyel, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı’nın Perde Arkası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014, S. 159.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

belirtmiştir. Türkiye’nin yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek adına verdiği tavizlerin imtiyazlar sorununun yarı yarıya çözüme kavuşturulmasını kolaylaştırdığına işaret etmiştir. Gazete, özellikle Amiral Chester projesinin başarısızlığından sonra karar verici bir rol oynayabilecek bir İsviçre şirketi ile ortaklık yapacak olan İngiliz sermayesini Türkiye’ye çekmek adına, bazı tavizler vermiş olduğunu belirtmiştir. Gazete ayrıca, Türkiye’nin bilhassa Fransa’ya ve diğer Avrupa devletlerine borçlarını altın veya Fransız Frangı üzerinden ödeme şeklinin ve vadeleri meselesinin ise bu konferansın görüşme konusu olmaktan çıkarılıp barış antlaşmasının imzalanmasından sonra belirlenecek bir zamanda görüşülmesinin kararlaştırıldığı bilgisini aktarmıştır. Barış antlaşmasının imzasından iki hafta öncesine kadarki Türkiye’nin siyasi, askeri ve iktisadi bu kazanımlarını *Neue Freie Presse* şu ifadelerle özetlemiştir: “...Sağlam temelleri olan bir zeminden gençleşerek çıkan Türkiye’nin bizzat kendisi, Cenevre Gölü’nün kıyısındaki bu konferansta Avrupa’nın Muzaffer Güçlerine diplomatik olarak karşı koyan Muzaffer bir Güç’tür”.¹²⁰ *Neues Grazer Tagblatt* ise, 13 Temmuz’da, Türkiye’nin kapitülasyon yükümlülüklerinin kaldırıldığının, antlaşma taslağında yer aldığını bildirmiştir. Azınlıklarla ilgili düzenlemelerle de azınlıkların Türkiye’deki haklarının Polonya ve Çekya’da olduğu gibi eski antlaşmalar çerçevesinde korunmaya devam edileceği bilgisini aktarmıştır. İktisadi kapitülasyonlarda ve azınlıklara ilişkin adli imtiyazlarda uluslararası karşılıklılık ve eşitlik esasına dayanan düzenlemelerin ön plana çıktığına dikkat çekmiştir. Bu meyanda Türklerin askeri ve siyasi kazanımlarını *Neues Grazer Tagblatt*, “...Milli Enerjilerin Başarıları...” olarak nitelendirmiştir.¹²¹ Lozan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923’te imzalanmış¹²² olup kapitülasyonların tümüyle kaldırıldığı “Özel Hükümler”de yer alan, 28. madde’deki “...Antlaşmanın yüksek tarafları Türkiye’de kapitülasyonların bütün bakımlardan tamamen kaldırılmasını; her biri kendisini ilgilendiren bakımlardan kabul ettiklerini beyan ederler...” ibaresiyle kesinleşmiştir.¹²³ Bu suretle Misak-ı Milli, Misak-ı İktisat ile pekiştirilmiş ve Türkiye devlet içinde devlet anlamına gelen imtiyazlardan kurtulmuştur. Türkiye, bu suretle, yabancı güçlerin entrikalarından uzak, ulusal sınırları içinde iktisadi ve siyasi bakımdan tam bağımsız ve egemen bir devlet olarak dünya devletleri arasındaki yerini almıştır.¹²⁴

D. Kapitülasyonların Kaldırılmasının Avusturya Ekonomisi İçin Önemi Ve Siyasi-Ekonomik İlişkilerin Yeniden Tesisi (Temmuz 1923-Nisan 1924)

1. Kapitülasyonların Kaldırılmasının Avusturya Ekonomisi İçin Önemi (Temmuz-Ağustos 1923)

Neue Freie Presse, 25 Temmuz’da, Doğu Avrupa Uzmanı Tarihçi ve Alman Parlamenter Prof. Dr. Otto Hoetzsch’ün¹²⁵ Lozan Barış’ının iktisadi sonuçlarını değerlendiren makalesini yayınlamıştır. “Lozan Barış’ı İmzalandı-İngiltere’nin Başarısı” başlıklı bu makalesinde Prof. Hoetzsch, Büyük Güçlerin kapitalist sömürü aracı olarak gördükleri imtiyazlara ilişkin

¹²⁰ “Friedensschluss im Orient-Auferstehung eines Volkes”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 10 Temmuz 1923, s. 1, 2; İsmail Görgen, Türk-Amerikan İlişkilerinde Chester Projesi, Erciyes Akademi, 2022, 36(1), 381, 382, 390, 391; Semih Bulut (2020), *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2020, S. 35, 119, 120.

¹²¹ “Der Türksieg von Lausanne-Der Zwangsfriedensvertrag beseitigt; Erfolge nationaler Energien”, *Neues Grazer Tagblatt*, 13 Temmuz 1923, S. 2.

¹²² Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar..., S. 199; Soysal, İsmail *Tarihçeleri Ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, 1. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 2000, S. 77.

¹²³ İsmail Soysal, *Tarihçeleri Ve Açıklamaları İle Birlikte...*, S. 100, 101.

¹²⁴ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika II...*, S. 336.

¹²⁵ Friedrich Kuebart “Otto Hoetzsch- Historiker, Publizist Politiker: Eine kritische biographische Studie”, *Osteuropa*, Vol.25, No. 8/9, 50 Jahre Osteuropa, Berliner Wissenschaftsverlag, Berlin, (Ağustos/Eylül (1975), (s. 603, 621), S. 604, 617.

taleplerini, yabancı sermayeyi kendi plan ve refahı doğrultusunda ülkesine çekmek isteyen Türkiye'ye kabul ettiremediklerini belirtmiştir. Lozan'daki iktisadi ve finansal meselelerin aynı zamanda birer siyasi mesele olduğuna dikkat çeken Prof. Hoetzsch, Lozan Barışı ile birlikte Türkiye'nin eşit ve egemen bir devlet olarak tanındığına ve Türk Heyetinin kapitülasyonların da kaldırılmasıyla Lozan'dan Türkiye'ye siyasi ve iktisadi bakımdan tam egemenliği taşıdığını vurgulamıştır. Lozan konferansında İngiltere ile Fransa arasında Türkiye üzerinde iktisadi nüfuz yarışını bu defa İngiltere'nin kazandığına işaret eden Prof. Hoetzsch, Türkiye'den en fazla alacağı olan Fransa'nın alacaklarını tahsil edebilmek adına Türk Lirasının Avrupa borsalarında değer kaybetmemesi için özel bir gayret gösterdiğini belirtmiştir.¹²⁶ Bu meyanda, Sevr'deki finansal koşullar arasında, Türk Parasının değerinin aralarında Fransa'nın da bulunduğu, Müttefik devletlerce belirleneceği koşulu,¹²⁷ yokluk ve sefalet içindeki Türk kurtuluş savaşı şartları dikkate alındığında, Josef Hanz Lazar'ın¹²⁸ *Neue Freie Presse*'de "Türk Kâğıt Parası" başlıklı değerlendirmesi dikkat çekicidir: "... Dünya Savaşının mağluplarından sadece Türkiye, parasının değerini istikrarlı bir şekilde bu güne değin koruma olanağını bulmuştur."¹²⁹

2. Siyasi-Ekonomik İlişkilerin Yeniden Tesisi Ve Türk-Avusturya Dostluk ve Ticaret Antlaşması (Eylül 1923-Nisan 1924)

Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmemişken Avusturya Cumhuriyeti'nin Türkiye ile dostluk ve ticaret antlaşması görüşmeleri yapmak üzere Avusturya'nın Bulgaristan Büyükelçisi August (Ritter von) Kral 24 Eylül 1923'te Avusturya Bakanlar Kurulu kararıyla Avusturya Cumhuriyeti adına Türkiye ile birer dostluk ve ticaret antlaşması imzalanması görüşmelerini yapmak üzere görevlendirilmiştir. Avusturya'nın Lehistan (Polonya) ile imzaladığı dostluk ve ticaret antlaşmasının benzeri bir antlaşma imzalamak üzere Ekim 1923 itibarıyla August (Ritter von) Kral'ın, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcisi Adnan Bey (Adıvar) başkanlığındaki Türkiye Heyeti ile görüşmeleri 27 Ekim 1923'te başlamıştır. Bu suretle 1918 ateşkesi ile kopmuş olan Türk-Avusturya siyasi görüşmeleri yeniden başlamıştır.¹³⁰ Türkiye'de 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş ve hem siyasi hem de iktisadi bakımdan tam bağımsız Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı haberini *Vorarlberger Volksblatt*, "Türkiye-Cumhuriyet" başlığıyla Avusturya kamuoyuna duyurmuştur.¹³¹ Cumhuriyetin ilanından bir ay sonra, Avusturya Cumhuriyeti Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni bağımsız bir devlet olarak tanıdığını bildirmiştir. August Kral, Türk Heyeti ile Dostluk ve Ticaret antlaşması görüşmelerini sürdürürken, Avusturya Hükümeti, Ankara'da bir Büyükelçilik açmak üzere Türkiye ile görüşmelerini de ayrıca sürdürmüştür. B. Karbi'nin Avusturya'nın iktisat gazetelerinden Die Börse'den aktardığı üzere, aynı günlerde Avusturya Ticaret Bakanı E. H. Herimberg, Avusturya'nın ticaret kapasitesinden yeterince haberdar olmayan Şark ülkelerine ihracatın ve sanayi atımları yetersiz olan Türkiye'de yatırım için araştırma faaliyetleri artırılmasını telkin etmiştir. E. H. Herimberg'e göre, Türkiye'nin iktisadi gelişimi Avusturya ithalat ve ihracatı için

¹²⁶ Otto Hoetzsch, "Der Lausanner Friede unterzeichnet-Ein Erfolg Englands", *Neue Freie Presse-Morgen*, 25 Temmuz 1923, S. 1, 2.

¹²⁷ Cahit Kayra, Sevr Dosyası... S. 111, 112.

¹²⁸ Mercedes, "Hans Lazar, master of propaganda"..., S. 3, 4. (Son Görüntüleme: 15.11.2024-12:00).

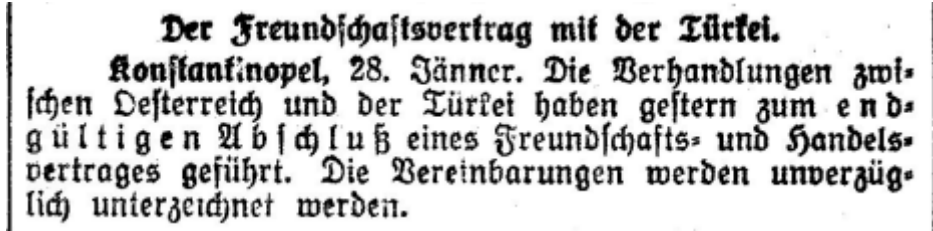
¹²⁹ "Das türkische Papiergeld", *Neue Freie Presse-Morgen*, 22 Ağustos 1923, S. 10.

¹³⁰ Ali Servet Öncü; Erkan Cevizliler, "Türkiye Cumhuriyeti İle Avusturya Cumhuriyeti Arasında 28 Ocak 1924 Tarihinde İmzalanan Dostluk Antlaşması, İkamet Ve Ticaret Mukaveleleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5 Spring, Ankara, 2013, (s. 531-557), S. 537, 538.

¹³¹ "Türkei-Republik", *Vorarlberger Volksblatt*, 9 Kasım 1923, S. 1.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

de bir kazanım olacaktı.¹³² Bu çerçevede *Reichspost* gazetesi, Türkiye’ye yatırım için savaş sonrası elverişli koşulların oluşmasını gözleyen Avusturyalı sermaye çevrelerinin beklemedikleri müjdeli haberi vermiştir. 10 Kasım 1923’te “*Türkiye İle Daha Yakın İktisadi İlişkiler*” başlıklı bu haberde, “*Türk-Avusturya Ticaret ve Endüstri Anonim Şirketi*” nin kurulduğu ve bu vesileyle Viyana’da, 1905’ten 1912’ye kadar Maliye ve Ticaret Bakanlık görevlerini yapmış olan Mehmed Ziya Paşa’nın da¹³³ Türkiye’yi temsil ettiği bir açılış töreni tertip edildiğini bildirmiştir. Avusturya adına, Avusturya Ticaret Bakanı ve aynı zamanda Avusturya-Şark Ticaret Odası Başkanı Emil Homann-Herimberg, açılış konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir: “...Türkiye ile Avusturya arasında ticari ilişkiler her zaman canlı olmuştur. Savaşın hüznü neticesi ve savaş sonrası iktisadi koşullar, her iki ülke için dezavantaj olan bir kesintiye beraberinde getirmiştir. Avusturya-Şark Ticaret Odası’nın uzun soluklu ön hazırlıklarından sonra, büyük bir Türk sendikası ile Avusturya Sendikası arasındaki ortak çalışmayla bugün ‘Türk-Avusturya Ticaret ve Endüstri Anonim Şirketi’nin kurulması sağlanmıştır...”. Avusturya ekonomisinin varlığını sürdürebilmesi için, Avusturya Şansölyesi Dr. Seipel’in ve Ticaret Bakanı E. H. Herimberg’in Türkiye ile ithalat ve ihracatın geliştirilmesi yönündeki gayretlerine cevaben Ziya Paşa yaptığı konuşmada, ekonomi ve endüstride yenilikler ve gelişim isteyen Türkiye’nin yabancı sermaye düşmanı olmadığını vurgulamıştır.¹³⁴ Lozan Görüşmeleri döneminde yürütülen ikili çalışmalar Lozan zaferinden ve Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından sonra meyvesini vermiştir. 28 Ocak 1924’te Türkiye-Avusturya Dostluk, Ticaret ve İkamet Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin imzaladığı ilk ticaret antlaşması olması bakımından özel bir önem arz etmektedir.¹³⁵ Bu antlaşmanın “Ticaret Sözleşmesi” 14 ana madde ve iki maddelik bir zabıt belgesinden oluşmuştur.¹³⁶ 29 Ocak’ta *Linzer Tages-Post*, antlaşmanın imzalandığını haber verdikten sonra,¹³⁷ Türk-Alman eski savaş muhabiri Paul Schweder-Rudolfstadt’un dostluk ve ticaret antlaşmasından önce yayınlanmış olan “Türkiye’deki İş Olanakları” başlıklı makalesini, Türkiye ile ticaret yapmak isteyen girişimciler için öğretici olması bakımından yeniden yayınlamıştır.¹³⁸

Resim 2: “Türk-Avusturya Dostluk Antlaşması”, *Linzer Tages-Post*, 29 Ocak 1924, S. 8.

¹³² Karbi, Bilge “Atatürk Döneminde Türkiye-Avusturya İlişkileri”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 2, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-avusturya-iliskileri/?pdf=3816> (Son Görüntüleme: 24.11.2024-21:12).

¹³³ Kırmızı, Abdülhamit (2003), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Maliye Nazırları (1838-1922)”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (s. 97-114), S. 103.

¹³⁴ “Engere Wirtschaftsbeziehungen zur Türkei”, *Reichspost*, 10 Kasım 1923, S. 9.

¹³⁵ Ömer Berki, “Türkiye-Avusturya Ticari ve Ekonomi İlişkileri”, *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış*, yay. haz. İnanç Atılğan, Ali Alp, Grafiker Yayınları, Ankara, (2010), (s. 31-62). S. 33.

¹³⁶ Karbi, *Gölgedeki İttifak...*, s. 231. ; Öncü; *Cevizliler*, “Türkiye Cumhuriyeti İle Avusturya Cumhuriyeti...”, S. 546-552.

¹³⁷ “Der Freundschaftsvertrag mit der Türkei”, *Linzer Tages-Post*, 29 Ocak 1924, S. 8.

¹³⁸ Paul Schweder-Rudolfstadt, “Arbeitsmöglichkeiten in der Türkei”, *Linzer Tages-Post*, 29 Ocak 1924, S. 9.

Nr. 24

Lin., Dienstag

Arbeitsmöglichkeiten in der Türkei.

Von Paul Schweder-Rudolfsstadt.

Wir geben den Artikel des ehemaligen deutsch-türkischen Kriegsberichterstatters, allerdings mit einigen Kürzungen, wieder, trotzdem er von einem recht einseitigen, nur reichsdeutschem Gesichtspunkte geschrieben ist. Aber auch dadurch ist er in gewissem Sinn lehrreich.

Leider haben wir sehen müssen, wie verständnislos die ersten Staatsmänner des neuen Deutschland dem Gang der Ereignisse in der Türkei gegenüberstanden. An der Donau, wo man schon immer die Handels- und Industriemöglichkeiten im Orient klarer erkannt hat, war man klüger. Bereits ist eine österreichisch-orientalische Handelskammer in Wien errichtet worden, in die auch mehrere türkische Mitglieder delegiert wurden. Ferner bearbeitet ein österreichisches, aus führenden Wiener Firmen gebildetes Syndikat die orientalischen Exportfragen mit größtem Nachdruck und

Resim 3: "Türkiye'deki İş Olanakları", Linzer Tages-Post, 29 Ocak 1924, s. 9.

Türkiye ile ekonomik ilişkilere özel bir önem atfeden Avusturya Hükümeti, Avusturya-Macaristan Monarşisi'nin Şarkiyat Akademisi'nde öğrenimini tamamlamış, İstanbul Başkonsolosluğu'nda 1894-1895 yıllarında ataşe olarak görev yapmış olan, Türk dili ve kültürüne hâkim olan August (Ritter von) Kral'ı Ankara Büyükelçisi olarak görevlendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kurucusu ve İlk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), Selanik'teki görevleri döneminde tanıştığı ve Ocak 1924 dostluk ve ticaret antlaşmasını Avusturya'yı temsilen imzalayan August Kral'ın güven mektubunu Mart 1924'te kabul etmiştir.¹³⁹ Avusturya'nın August Kral'ı tercih etmesinin ve Türkiye ile ekonomik ilişkilere verdiği büyük önemi göstermesi bakımından 2 Nisan 1924'te *Neue Freie Presse*'nin Türkiye'ye Büyükelçi atanması haberi dikkat çekicidir. "Avusturya'nın Büyükelçisi İstanbul'da" başlıklı haberdeki değerlendirmede, August Kral'ın Balkan dillerinin tamamına hâkim, görev yapmış olduğu her yerde halkın sempatisini kazanmış, onlarla manevi bir bağ kurup ve güven tesis edebilen Avusturya'nın müstesna yüksek memurlarından biri olarak değerlendirmiştir. Bu meyanda, Avusturya'nın Türkiye'deki iktisadi çıkarlara verdiği önemi müteakip ifadelerle aktarmıştır: "...Avusturyalı her Tüccar August Kral'dan sürekli anlayışlı bir destek ve teşvik görmüştür. Büyükelçi Kral, bizim iktisadi hayatımız için son derece önemli bir görevi yerine getirecek 'İş'in Modern İnsanı', doğru kişidir".¹⁴⁰

Sonuç

Türkiye'deki gelişmeleri, 1918'e kadar Türkiye coğrafyasında faaliyet göstermiş; Türkiye'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını iyi bilen Avusturyalı emekli asker, entelektüeller, ekonomi faaliyetleri yürütmüş uzmanlar, İstanbul'a

¹³⁹ Karbi, "Atatürk Döneminde Türkiye-Avusturya İlişkileri"..., S. 2.

¹⁴⁰ "August Kral, österreichischer Gesandter in Konstantinopel", *Neue Freie Presse-Abend*, 2 Nisan 1924, S. 3.

ve Avrupa’nın muhtelif merkezlerine görevlendirdikleri muhabirleri vasıtasıyla sayfalarına taşımışlardır. Bu çalışmada, Avusturya basınının ulusal ve bölgesel ölçekte milliyetçi muhafazakâr, liberal, sosyal demokrat veya bağımsız gazetelerinin hepsinin, Avusturya’nın dış politika ve ekonomi menfaatlerinde uzlaşmış oldukları anlaşılmaktadır. 1918-1923 döneminde, Avusturya’nın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi buhrandan kurtuluşu ve yeniden canlanma için Türkiye’nin siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik koşullarını genel anlamda mağlubiyetin acı meyvelerini birlikte tadan eski müttefiklik yaklaşımıyla ele almışlardır. Eski müttefik Türkiye’yi ve Avusturya’nın iktisadi menfaatlerini ilgilendiren hususları çoğu kez karşılaştırmalı değerlendirmelerle kendi kamuoylarıyla paylaşmışlardır. Avusturyalı ekonomistler ve entelektüeller, mağlubiyetle sonuçlanmış Türkiye’deki savaş sonrası dönemi ve bilhassa da Sevr’in iktisadi ve finansal koşullarıyla Türkiye’nin küçük bir gölge ve vasal devletçiğe dönüştürülmesinin vahametini okurlarıyla paylaşmışlardır.

Avusturyalı basın organlarının da değerlendirdikleri üzere, Türkiye’nin ateşkes koşulları, işgal uygulamasındaki pratiklerle uluslararası savaş hukukunun sınırlarını aşmış ve çiğnenmiştir. Ateşkesin siyasi ve askeri olağanüstü koşulları bir yana, işgal Güçleri başkent İstanbul örneğinde olduğu gibi, savaşın doğal sonucu olarak, sefalet içindeki Türk topluma bir takım ek iktisadi ve mali tedbirler uygulamışlardır. Batı emperyalizminin hedefinin, Türklere daha büyük bir sefalet yaşatmak ve yaşam hakkını gasp etmek olduğu bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Bütün bu uygulamalar Avusturya basınının yayınları ve tanıklıklarıyla da teyit edilmiştir. Mart 1918’de kapitülasyonların kaldırıldığını taahhüt etmiş ve savaş sonrası Türkiye’de yatırım yapmak isteyen bir devlet olarak Avusturya Hükümeti ise bu şartlar altında, Mondros Ateşkesi ve Sevr Barışı ile muzaffer itilaf devletlerinin kapitülasyonları kendileri için genişleterek yeniden uygulamaya koymalarını, itilaf devletleri ile ekonomik ve siyasi çıkar çatışmaları bakımından uygun görmemiştir. Onlar bunu, I. Dünya Savaşı döneminde edinilmiş iktisadi kazanımların nadasa bırakılmış bir geçiş dönemi olarak değerlendirmişlerdir. Nadastaki bu kazanımların yeniden işlenebilmeleri ve geliştirilebilmeleri için de Türkiye’de tesis edilecek barış koşulları ve yeniden şekillenecek siyasi duruma göre bir pozisyon almayı tercih etmişlerdir.

Bununla birlikte, kendilerine birtakım kapitülasyonları dayatmış olan İtilaf Devletlerine karşı Anadolu’da, siyasi ve ekonomik tam bağımsızlık savaşı veren M. Kemal Paşa önderliğindeki Türk ulusunun mücadelesine büyük sempati duydukları ve imrendikleri haber, haber-analiz ve makalelerindeki değerlendirmelerden açık ve net bir şekilde okunabilmektedir. İktisadi olarak güçlenecek bir Türkiye’nin Avusturya’nın ekonomik menfaatlerine uygun olduğu kanaatinde birleşmişlerdir. Anadolu’da Türk askeri zaferlerinin siyasi zaferlerle taçlandırılması ve bu suretle 1923’e kadar kapitülasyonların kaldırılmasında aşamalar kaydedilmesini sayfalarına taşıyan Avusturya gazeteleri, İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya ve ABD arasındaki ekonomik nüfuz çekişmesinin de Türkiye tarafından değerlendirilmiş olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye'deki ekonomik menfaatleri çerçevesinde, Avusturya da bu çekişmeleri yarım kalmış yatırımları tamamlamak, yeni yatırımlar yapmak ve geliştirmek adına bir avantaj olarak görmüştür. Kapitülasyonların kaldırılmasıyla Türkiye'yi terk edeceklerini öngördükleri Fransız ve İngiliz yatırımcıların yerine geçip nadasa bıraktıkları toprakları yeniden işleyebilmek için Türk bağımsızlık savaşının askeri safhası döneminden itibaren birtakım girişimlerde buldukları anlaşılmaktadır. Ancak bu girişimlerini monarşi döneminin paydaşı ve savaş sonrası müstakil bir devlet olan Macaristan'ın sermayesi olmaksızın, gerçekleştirmek zorunda olacağından, yerli Almanlar ile ortak hareket etmeyi öngörmüşlerdir.

I.Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yapılmış yayınlar ve başvuru eserlerden, "Modern Türkiye'nin Ön Savaşçuları Jön Türkler" in kutsal hedef addettikleri kapitülasyonların kaldırılması hususunda büyük bir aşama kaydetmiş oldukları gerçeği ortaya çıkmaktadır. I.Dünya Savaşı'nın Osmanlı yenilgisiyle sonlanması Jön Türklerin belli bir aşamaya getirmiş oldukları bu başarıyı gölgelemişse de Mustafa Kemal Paşa ve askerleri de siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla pekiştirerek tam bağımsız olma kararlılığını göstermişler, hatta bunun için yeniden silahlı mücadeleyi göze almışlardır. Kemalistlerin de Lozan Barış Konferansı'nı terk edip barış görüşmelerinin kesintiye uğramasını göze alabilecek kadar Avrupa'nın Büyük Güçleri'ne karşı tam bağımsızlık iradesi göstermiş olmaları Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunun da "Modern Türkiye'nin Ön Savaşçuları" İttihat ve Terakki kadrosu gibi kapitülasyonların kaldırılmasını kutsal, milli bir görev addetmiş olduklarının ispatıdır.

İtilaf devletleri Mondros ve Sevr Barışı'nda olduğu gibi Lozan Görüşmelerinde de kapitülasyonları Ekim 1914'ten önceki haliyle genişleterek yeniden uygulamaya sokmak isterlerken, Türkiye'deki Hristiyan azınlıkların siyasi ve adli ayrıcalıklarını ve bağımsız bir Ermeni devleti kurulmasını istemelerine karşın, Avusturya basınının da aktardığı üzere, İsmet Paşa başkanlığındaki Lozan heyetine, bir Ermeni devletinin ve kapitülasyonların asla kabul edilemeyeceğinin belirtilmesi ve hatta Türkiye İktisat Kongresi kararlarında da bunun vurgulanması, M. Kemal ve silah arkadaşlarının, itilaf devletlerinin temel hedeflerinin farkında olduklarını ve iktisat kongresinde olduğu gibi kararlarını da bu çerçevede dünya kamuoyuna deklere ettiklerini göstermektedir.

Lozan görüşmelerinin ara döneminde, İzmir'de Türkiye İktisat Kongresinin düzenlenmesi de ekonomik bağımsızlık ve gelişme arzusunun bir simgesi olarak değerlendirilmiştir. M. Kemal Paşa'nın İktisat Kongresi açılış konuşmasında verdiği mesajlar ve alınan kararlar, bağımsız, çağdaş ve milli bir ekonomi oluşturulma iradesinin birer göstergesidir. Uluslararası hukuk ve Türk iktisat kanunları çerçevesinde yabancı sermayenin Türkiye'deki varlığını ekonominin her alanında gelişim için bir gereksinim olarak görülmüştür. Ancak bu yabancı sermayenin yatırım ve faaliyetlerinin Türk ekonomisine teknik bakımdan da katkı sunması da esas alınmıştır. Bu çerçevede yurtiçi ve yurtdışı eğitim ve öğretimle vasıflı insan gücü yetiştirilmesi ve kadınların da ekonomik hayata kazandırılma iradesi, ekonomik bakımdan toplumsal bir dayanışma ve çağdaş bir Türkiye oluşturmak arzusunun göstergeleridir. İktisat kongresinde yabancı yatırımcılara kapı açılması, Avusturya'nın nadasa bırakılmış topraklara dönüşü için de pekiştirici bir motivasyon olmuştur. Türkiye genelinden ve hemen her sektörden katılımcıları ve

Türkiye’nin dâhili ekonomisinin tamamını ve siyasi bakımdan olduğu kadar iktisadi bakımdan da tam bağımsızlığı hedeflemesi nedeniyle “Türkiye İktisat Kongresi” olarak adlandırılabilir. Türk tarih yazımında genel olarak “İzmir İktisat Kongresi” olarak anılan iktisat kongresini, Avusturya basını tarafından “Türk İktisat Kongresi” veya “Ulusal İktisat Kongresi” olarak nitelendirmiş olmaları bu nedenle doğru bir yaklaşımdır.

Lozan Barışı ile iktisadi ve tam bağımsızlık elde edilir edilmez, Türkiye’nin ekonomik verilerinde, mağlup ittifak devletleri arasında parasının değerini koruyabilmiş ve muzaffer olmayı başarmış tek devlet Türkiye’yi örnek göstermişlerdir. Lozan Barışı’nı takip eden ilk haftadan itibaren, “*Cumhuriyetçi Hilal*” Türkiye ile Avusturya ekonomik yakınlaşması ve Avusturya-Türkiye Ticaret Odasının Kuruluşu ve tarafların ithalat ve ihracat faaliyetleri haberleri Avusturya gazetelerinin en önemli ekonomi haber başlıkları arasında yerlerini almıştır.

I. Dünya Savaşı’nın sonunda ortak kaderi paylaşan iki çok uluslu müttefik devletin dağılarak yaşadıkları hazin sonları ve her bir monarşiden millet egemenliğini esas alan cumhuriyet rejimini benimseyen yeni birer devletin kurulması gibi ortak noktaları vardır. Bunun yanı sıra, Türk bağımsızlık mücadelesinin askeri ve siyasi safhalarının Türk iktisadi zaferiyle taçlandırılması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulması ikili ilişkilerin yeniden tesisinin kapılarını açmıştır. Bu çalışmada yararlanılan Avusturya gazetelerindeki haber ve değerlendirmelerin de teyit ettikleri üzere, 28 Ocak 1924’te imzalanan Türkiye-Avusturya Dostluk ve Ticaret antlaşması, savaş sonrasında Türkiye’nin olduğu kadar Avusturya’nın da içinde bulunduğu iktisadi buhrandan çıkması için bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca bir Avrupa devleti olan Avusturya’nın ikili ilişkilerde ekonomik ilişkileri öncelediği değerlendirilebilir. Bu antlaşma, diğer Batılı devletlerin Türkiye’deki iktisadi yatırımlarını teşvik edici emsal bir antlaşma olması bakımından da değerlidir. Kapitülasyonların kaldırılması siyasi bağımsızlığı pekiştirdiği kadar, stratejik ve jeopolitik konumu kapitülasyonlarla sömürülmüş Türkiye’nin kapitülasyonlar olmaksızın yapılan yeni ticaret antlaşmaları ile kısa, orta ve uzun vadelere Avrupa ekonomik sistemine güvenli bir şekilde entegrasyonu için bir dönüm noktası olmuştur.

Kaynakça

1. Gazeteler

“Ahmed İhsan Bey, Mustafa Kemal Pascha – Eine Rede”, *Linzer Tages-Post*, 8 Mart 1923.

Alfred Verdross, “Der Friedensvertrag von St. Germain”, *Auslandsrecht*, Vol. 1, No. 6 (15 Mart 1920);

“Heimreise Dr. Renners am Mittwoch-Die Entente für raschen Friedensschluss”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 1 Eylül 1919.

“Anatolier gegen den Verband-Ein Ultimatum an die Türkische Regierung”, *Neues Grazer Tagblatt*, 10 Eylül 1919.

“Aufstand zum Schutze des türkischen Territoriums”, *Wiener Morgenzeitung*, 20. Ağustos 1919.

“Aus der Türkei”, *Linzer Tages-Post*, 7 Mart 1918.

“Das Paradies der Preistreiber”, *Neues Wiener Journal*, 18 Aralık 1919.

- “Das türkische Papiergeld”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 22 Ağustos 1923.
- “Der neue Name und der verbotene Anschluss”, *Arbeiter Zeitung*, 22 Ekim 1919.
- “Der Kampf zwischen der Regierung in Konstantinopel und Mustafa Kemal-Wahrscheinlicher Rücktritt der Regierung”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 11 Temmuz 1920.
- “Der Türkensieg von Lausanne-Der Zwangsfriedensvertrag beseitigt; Erfolge nationaler Energien”, *Neues Grazer Tagblatt*, 13 Temmuz 1923.
- “Der Waffenstillstand der Türkei mit der Entente”, *Nordböhmisches Volks-Blatt*, 3 Kasım 1918.
- “Der zerrissene Friedenstraktat”, *Linzer Tages-Post*, 31 Mart 1922.
- “Deutschösterreich-die neue Türkei”, *Deutsches Tagblatt-Ostdeutsche Rundschau*, 5 Aralık 1919.
- “Die Aenderungen im Friedensvertrage- mit Deutschösterreich”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 1 Eylül 1919.
- “Die Aenderungen im Friedensvertrage-Die territorialen, finanziellen und politischen Bestimmungen”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 1 Eylül 1919.
- “Die Auflehnung gegen den Friedensvertrag”, *Marburger Zeitung*, 16 Mayıs 1920.
- “Die Beschlüsse der nationaltürkischen Wirtschaftskonferenz”, *Neues Wiener Tagblatt*, 5 Mart 1923.
- “Die Drucklegung des deutschösterreichischen Vertrages”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 1 Eylül 1919.
- “Die Forderungen der Türkei”, *Salzburger Chronik für Stadt und Land*, 13 Mart 1923.
- “Die Friedensfrage”, *Wiener Zeitung*, 10 Kasım 1918.
- “Die Friedensverhandlungen-Paris”, *Wiener Zeitung-Abend*, 18 Temmuz 1920.
- “Die Früchte nationalen Widerstandes”, *Vorarlberger Tagblatt*, 31 Mart 1922.
- “Die Gründe des Abbruches der Lausanner Konferenz-Gespraech unseres Korrospondenten mit Ismet Pascha.”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 5 Şubat 1923.
- “Die Kapitulation der Türkei”, *Deutsches Volksblatt*, 2 Kasım 1918.
- “Die Konferenz von Lausanne-Mussolini und die Entente”, *Grazer Volksblatt*, 10 Kasım 1922.
- “Die Konferenz in Lausanne”, *Vorarlberger Tagblatt*, 14 Kasım 1922.
- “Die Lausanner Konferenz gescheitert-Die Türken verweigern die Unterzeichnung des Friedensvertrages”, *Illustrierte Kronen Zeitung*, 5 Şubat 1923.
- “Die politischen Verhaeltnisse in der Türkei”, *Innsbrucker Nachrichten*, 9 Ağustos 1919.
- “Der türkische Sieg in Anatolien”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 16 Eylül 1922.
- “Die türkischen Forderungen nach Aufhebung der Kapitulationen”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 4 Aralık 1922.
- “Die Unterzeichnung des Friedens von St Germain”, *Lavanttaler Bote*, 13 Eylül 1919.
- “Die wirtschaftlichen Aussichten in der Türkei-Der Stand vor dem Kriege und waehrend des Krieges-die Aussichten für die Zukunft”, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Ağustos 1919, Nr. 11.
- “Desiderius Papp, “Unterredung mit General Liman v. Sanders”, *Neues Wiener Journal*, 24 Ocak 1923.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

- “Eine russische Denkschrift zur Lausanner Konferenz”, *Kärntner Tagblatt*, 11 Ocak 1923.
- “Engere Wirtschaftsbeziehungen zur Türkei”, *Reichspost*, 10 Kasım 1923.
- “Fiume und der Weltfriede”, *Kärntner Tagblatt*, 28. Eylül 1919.
- “Friedensschluss im Orient-Auferstehung eines Volkes”, *Neue Frie Presse-Morgen*, 10 Temmuz 1923;
- “Keine wesentlichen territorialen Aenderungen”, *Neue Freie Presse-Nachmittag*, 1 Eylül 1919.
- “Lausanne”, *Linzer Tages-Post*, 25 Kasım 1922.
- “Mustafa Kemals Forderungen”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 16 Eylül 1922.
- Otto Hoetzsch, “Der Lausanner Friede unterzeichnet-Ein Erfolg Englands”, *Neue Freie Presse-Morgen*, 25 Temmuz 1923.
- “Sevres-Die Aufteilung der Türkei”, *Linzer Tages-Post*, 18 Ağustos 1920.
- “Türkei-Besetzung von Konstantinopel”, *Mühlviertler Nachrichten*, 20 Mart 1920.
- “Unterzeichnung des türkischen Friedensvertrages”, *Klagenfurter Zeitung*, 13 Ağustos 1920.
- “Vor dem Ende der Lausanner Konferenz?”, *Grazer Volksblatt*, 30 Aralık 1922.
- “Wirtschaftliches über die Türkei”, *Klagenfurter Zeitung*, 23 Kasım 1918.
- “Zwischen Mudania und Lausanne”, *Vorarlberger Tagblatt*, 14 Kasım 1922.

2. Kitap ve Makaleler

- Akandere, Osman; Akbolat, Hasan (2011). Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Politikaları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Avcı, Merve, “Mondros Ateşkes Antlaşması’nın Türk Tarihi Açısından Tarihsel Önemi Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 105, Haziran.
- Bayur, Hikmet. (1965). Birinci Genel Savaşın Sonra Yapılan Barış Ve Anlaşmalarımız I. Belleten, 29.
- Bulut, Semih (2020). Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Doygun, Ecem (2022). “Enflasyon Gölgesinde İstanbul 1914-1921”, *CTAD*, Yıl 18, Sayı 36 (Güz).
- Erden, Ömer (2017). Türkiye’nin Doğu Sınırının Oluşumu (Antlaşmalar-Protokoller-Problemler), Atatürk Araştırma Merkezi, Yayınları, Ankara.
- Gassner, Miriam (2023). Der Vertrag von Sèvres-Vertragstext und Analyse des Friedensschlusses mit der Türkei vom 10. Ağustos 1920 im Kontext Pariser Vorortverträge, *Studien zur Geschichte des Völkerrechts* 42, Nomos Verlag.
- Goloğlu, Mahmut (2011). Milli Mücadele Tarihi -I: Erzurum Kongresi., Türkiye İş Bankası Yayınları 2. Basım, İstanbul.
- Görgen, İsmail (2022). Türk-Amerikan İlişkilerinde Chester Projesi, Erciyes Akademi.
- Howard, Harry N. (2018). Türkiye’nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnan, Afet (2018). İzmir İktisat Kongresi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

- Kamil, İbrahim (2015). Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Anadolu Ve Trakya'da Milli Mücadele (1919-1922), Nobel Yayınevi, Ankara, 2020, s. 254-262; İsmail Ediz, Diploması Ve Savaş-Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922), Ötügen Neşriyat, Ankara, 2015.
- Karbi, Bilge (2021). Gölgedeki İttifak: Harb-i Umumi'de Osmanlı-Habsburg İktisadi İlişkileri, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.
- Kayra, Cahit (2011). Sevr Dosyası, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Kırmit, Ö. F. (2021). Lozan'a Giden Süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1).
- Kırmızı, Abdülhamit (2003). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Maliye Nazırları (1838-1922)", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.
- Kieser, Hans-Lukas (2005). Vorkämpfer der "Neuen Türkei": Revolutionäre Bildungseliten am Genfersee (1870-1939). Zürich: Chronos Verlag.
- Kuebart, Friedrich (1975). "Otto Hoetzsch- Historiker, Publizist Politiker: Eine kritische biographische Studie", Osteuropa, Vol.25, No. 8/9, 50 Jahre Osteuropa, Berliner Wissenschaftsverlag, Berlin, (Ağustos/Eylül)
- Marttin, Volkan (2018). "Misak-ı Milli'nin Kabulü Ve İstanbul'un İşgali Sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi'nin Önemi Ve Etkisi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XVIII/Özel Sayı/ Special Issue.
- Peñalba-Sotorrió, Mercedes (2016). "Hans Lazar, master of propaganda", IRC Postdoctoral Fellow Centre for War Studies, University College Dublin. <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-29407/1-16.pdf> (Son Görüntüleme Tarihi: 15.11.2024-12:00)
- Sonyel, Salahi R. (2014). Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Sonyel, Salahi R. (2003). Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika II-Büyük Millet Meclisinin Açılışından Lozan Antlaşmasına Kadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Soysal, İsmail (2000). Tarihçeleri Ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara,
- Şahinkaya, Serdar (2023). Cumhuriyet'ten Önceki Son Kurucu Kongre Türkiye İktisat Kongresi (İzmir, 17 Şubat-4 Mart 1923), Telgrafhane Yayınları, Ankara.
- Toprak, Zafer (1982). Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918, Yurt Yayınları, Ankara., 1982.
- Uyar, Mesut (2019). Sanders Askerî Yardım Misyonu (1913-1918), CTAD, Yıl 15, Sayı 30 (Güz).

3. Ansiklopedi Maddeleri

- Anameriç, Hakan. Rukancı, Fatih. "Ahmed İhsan Tokgöz (1868 – 28 Aralık 1942)", Atatürk Ansiklopedisi, 13/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmed-ih-san-tokgoz-1868-28-aralik-1942/?pdf=5239> adresinden erişilmiştir.
- Dinç, Dilek Temiz. "Kapitülasyonlar", Atatürk Ansiklopedisi, s.1,2.; 14/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kapitulasyonlar/?pdf=3547> adresinden erişilmiştir.

“Avusturya’nın Nadasa Bırakılmış Türkiye Yatırımları” Avusturya Basınında
Kapitülasyonların Kaldırılması Süreci ve Türkiye İktisat Kongresi

“Kapitulation”, “Kapitulieren”, Karl Steuerwald, Deutsch-Türkisches Wörterbuch, Otto Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 1974, s. 321; <https://www.frieden-fragen.de/lexikon/kapitulation.html#:~:text=Wenn%20in%20einer%20Schlacht%20oder,Kapitulation%20ist%20die%20wei%C3%9Fe%20Fahne.> (Son Görüntüleme Tarihi: 14.11.2024-14:20)

4. Dijital Kaynaklar

“Deutsches Volksblatt”, *Wien Geschichte Wiki-Ein Service der Stadt Wien*, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Deutsches_Volksblatt, (Son Görüntüleme: 24.11.2024-14:26).

“Der Österreichische Tagespresse- Daten und Analysen”, https://www.oeaw.ac.at/cmc/hypress/per_02.htm#:~:text=Die%20Gesamtauflage%20der%20%C3%B6sterreichischen%20Tagespresse,Journalisten%2C%20ver%C3%A4nderten%20diese%20Strukturen%20nachhaltig. (Son Görüntüleme: 26.11.2024-16:32)

“Deutsches Volksblatt”, 10 Jahre Wien Geschichte Wiki-Ein Service der Stadt Wien, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Deutsches_Volksblatt, (Son Görüntüleme: 24.11.2024-14:26).

“Geschichte der Presse-Teil 2: Die Neue Freie Presse-das Weltblatt der Donaumonarchie”, <https://www.diepresse.com/9724/die-neue-freie-presse-das-weltblatt-der-donaumonarchie> (Son Görüntüleme: 26.11.2024-10:57)

https://www.karl-may-wiki.de/index.php/Wiener_Montags-Journal (Son Görüntüleme: 25.11.2024-17:38).

“Marburger Zeitung”, https://de.wikipedia.org/wiki/Marburger_Zeitung (Son Görüntüleme: 27.11.2024-18:15).

“Mühlviertler Nachrichten”, https://de.wikipedia.org/wiki/M%C3%BChlviertler_Nachrichten (Son Görüntüleme: 27.11.2024-18:120).

“Neue Freie Presse”, <https://www.diepresse.com/9724/die-neue-freie-presse-das-weltblatt-der-donaumonarchie>

“Neue Freie Presse”, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Neue_Freie_Presse (Son Görüntüleme: 26.11.2024-10:18).